Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 189 (12579) | 1984 чылдың август 16, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

УЖУДУУШКУНДА «ПРОГРЕСС-23»

СЭТА-ның дыңнадыы

Орбитаның «Салют-7» эртем станциязының моон-даа соңгаар ажылдаарын хандырарының программазын ёзугаар 1984 чылдың августуң 14-те Москваның-биле 10 шак 28 минута турда, чуъктуң автоматтыг «Прогресс-23» кораблин Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Корабльди салып үндүргениниң сорулгазы орбита станциязынга чарыгдаар материалдарны болгаш янзы-бүрү чуъктерни чедирери бооп турар.

«Прогресс-23» корабльди дараазында параметрлерлиг орбитаже салып үндүрген:

— чер кырындан эң-не ыраары — 267 километр;

— чер кырынга эң-не чоокшулаары — 194 километр;

— дээскинериниң үези — 88,8 минута;

— ийлениишкини — 51,6 градус.

Телеметрлиг медээлерни ёзугаар алырга, автоматтыг чуък кораблиниң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЧЕТЧИР, БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ЧЕМНЕРНИ БЕЛЕТКЭЭЛИ

ШАЛЫПЧЫ
АЙ
ЧОРУП ТУР

Күш-ажылчы алдарының түгү

«Бөгүн «Шын» солун «Күш-ажылчы алдарының түгүн» Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң хойжузу Хүлер-оол Аниоолович Чорунмаага тураскаадып көдүрүп тур.

Совет Тываның 40 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге киришкеш, юбилейлиг чылда мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айында четчир санныг, эки шынарлыг мал чемнерин белеткеп алыр дээш Кара-Хемде чайлааның чоогунда чаагай үнген сигенни хол кадыыры-биле кезип, шалыпчы ажылдап турар. 15 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алыр дээн хүлээлгезин ол ажыр күүседипкен. 40 тонна сигенни белеткеп алыр бедиткеп хүлээлгени алган. бо хүннерде кызымак ажылдап турар.

Мал чеминиң белеткекчилери! Республикада чарлаттынган шалыпчы айда эки шынарлыг, хөй мал чемнерин курлавырлап алыр дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдаалы!

ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРГЕН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (телефон-биле). СЭКП райкому, улус депутаттарының район Совединиң күүскому, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому болгаш ВЛКСМ райкому мал чемнери белеткээр талазы-биле шалыпчы айның ийиги он хонуунуң түңнелин үндүрген. Районнуң ажыл-агыйларының мал чемнери белеткекчилери чаъс-бораңныг хүннерни чөп ажыглап турргаш, мал чемнери белеткээриниң темпизин элээн дүргедедип, күжениишкинниг ажылдааның түңнелинде июльдуң сөөлгү он хонуунга көөрге, 11 хуу өзүлделиг болганын демдеглээн. Районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 2407 тонна сигенни белеткеп алган. Сенаж белеткээр план 139 хуу күүсеттинген. 3873 тонна сенаж салдынган болгаш 342 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген.

«Барлык» болгаш «Хемчик» совхозтарның сигенчилери шалыпчы айның эрткен он хонуктарында эки ажылдаан. Сенаж салырының планын 169 хуу, витаминниг сиген далганы белеткээрин 50 хуу күүседип алган «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилерин чарышка тиилекчи деп санааш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар, эки шынарлыг хөй мал чемнерин белеткеп алыр талазы-биле «Дөн-Терезин» совхозтуң «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының мал чеми белеткекчилери шуушпен ажылдап турар. Бо черлерде сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты эрең-гей организастаан. Совхозтарда тургускулаан мал чемнери белеткээр бригадаларның, звеноларның, АВМ агрегаттарының чаңгыс-даа планныг онаалдаларын күүсетпээн.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле планныг онаалдаларны бериш каан-даа болза, районнуң «Суггат», «Сельхозхимия», «Сельхозтехника» каттыжыышкыннары болгаш суггарылга системаларының эргелели, № 1 кежуп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективи кедээ ажыл-агыйның бо чугула кампаниязында кошкак киржип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

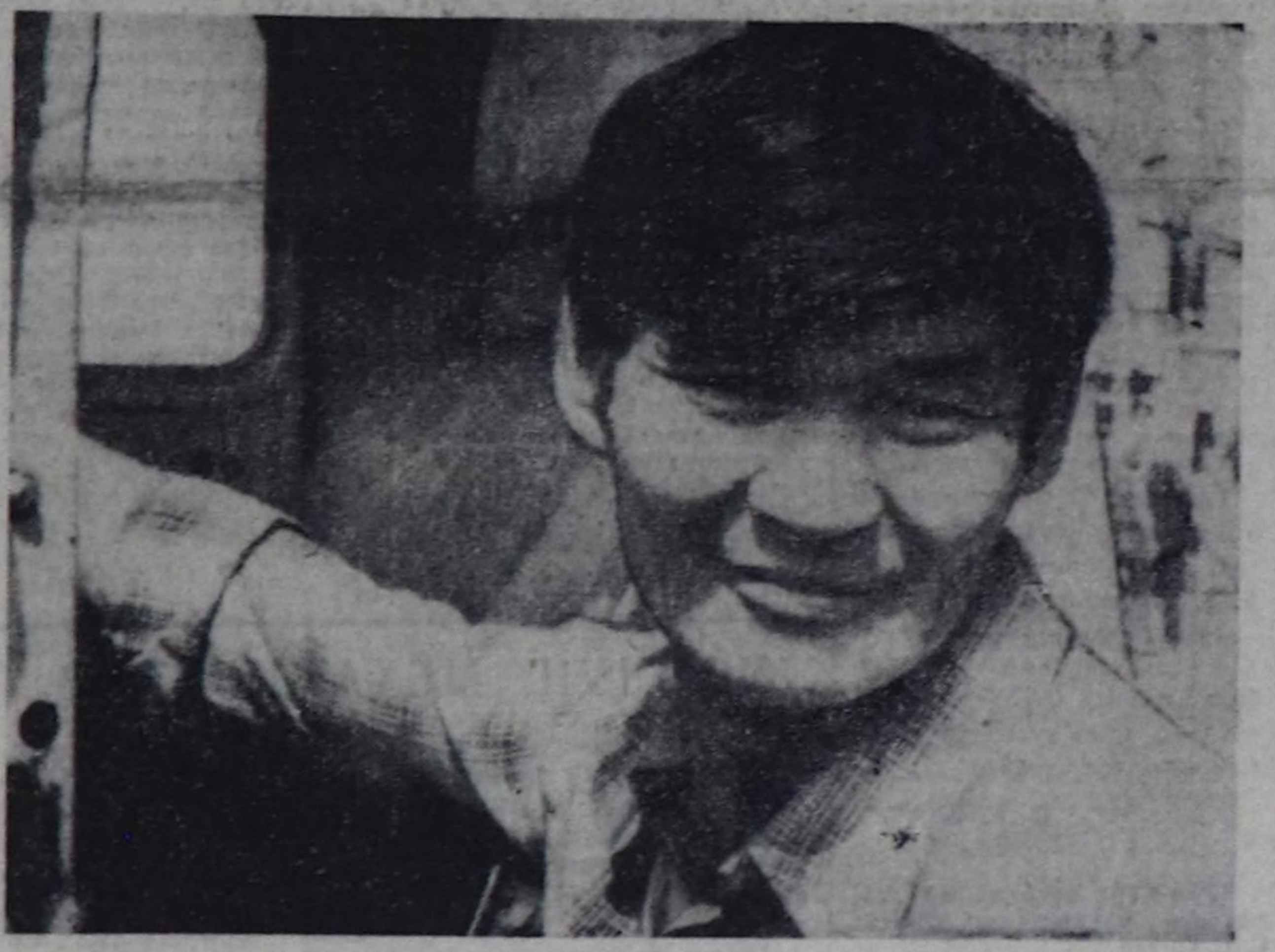

АВМ-ДЕН ФОТОРЕПОРТАЖ

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң сүт-бараан фермазының чанында тургускан АВМ-де витаминниг сиген далганын белеткээр ажыл-иш бо хүннерде хайнып ышкынныг. Ажыл-агыйның үш дугаар бригадазының шөлдеринден кезип ажааган мал чемнерин өлче машиналар эккеп дүжүрүп-ле турар. АВМ-де ажылчыннардан Моңгуш Энерчап, Ондар Чечек, Клара Ооржак болгаш оон өске-даа аныяктар витаминниг сиген далганын шоодайлап, чыый салып турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Шамбалыгның АВМ-де ажылдап турар ажылчын Моңгуш Энерчап, самосвал чолаачызы Иргит Далар-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕННЕР

Сүт-Хөл районда Карл Маркс аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 1984 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир. Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл болур байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш демниг, кызымак ажылдап турарлар.

Ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырын тургузар сорулга-биле ажыл-агыйда партия комитединиң хуралынга бадылаан план ёзугаар бригада, ферма, звено, культура албан черлери болгаш суурда хөй-нити организацияларының сигенчилери тус-тузунда боттарынга берген сиген планнарын күүседир дээш июльдуң эгезинде-ле эки үнген сигенниг хову-шөлдерже машина-тракторларын хөделдиргеш, кадыр, айыр чепсек-херекселдерин туткулааш, аъттаныпканнар.

Оларның сорулгазы — 1984—85 чылдың кыжынга херегленири-биле ниитиниң малынга 1680 тонна чүүлдүг болгаш бөдүүн мал чемин белеткээри. Бо чугула ажылда аныяк коммунист Роман Ондарның удурткан Сесегениң механизастаттынган сигенчи бригадазы болгаш 10 кезек черде сигенчи звенолар доктаамал хаара туттунган. Ук сигенчи бригада, звеноларда 165 кижи бар. Олар сигенни бөлүп, сарааттаар ажылды чаашкыныгда-даа үргүлчүлеп хол дүзүн сигенче үрүп, чиңге кырлаң кылдыр сарааттарны салып турар. Ажыл-агыйда август 9-ка чедир 892 гектар шөлдүң сигенин кестинген, оон иштинден 675 га шөлдүң сигени бөлдүнген болгаш ниитизи-биле 341 тонна сиген сарааттаттынган.

Август эге хүннерин совхозтуң дирекциязы, партия комитеди суурнуң чурттакчы чонунуң сиген белеткелинге киржир шалыпчы хүннер кылдыр чарлаан. Аңаа суурнуң 11 агиткварталының чурттакчылары болгаш албан организация черлериниң төлээлери шупту 247 кижи киришкен. Ол шеф хүннеринде мал чеминиң белеткелинге киржир изиг күзелин илереткеш, ажыл-ишче көдүрүлген чон 153 гектар шөлдүң чаагай сигенин кескен. Шефтиң киржикчилери агиткварталдар аайы-биле онааттынган сиген планнарын күүседир дээш социалистиг чарыштыг ажылдааның түңнелинде 78 тонна хемчээлдиг сиген сарааттаттынган. Аңаа суурнуң агиткварталдарының аразындан № 10, № 5 агиткварталдарның чурттакчылары эң организастыг идепкейлиг чорууну көргүзүп, хөй кижи киришкеш, тиилекчи болганнар. Сиген белеткелинге идепкейлиг киришкен агиткварталдарны өртектиг белектер-биле шаңнаан. Ол ышкаш агиткварталдың бурунундан хөй-нити ажылынга ак сеткилдиг кириишкеннерни Сүт-Хөлдүң чаа дериттинген аржаанынга барып дыштаныр халас путёвкалар-биле шаңнаан.

А. ОНДАР.

ТЕХНОЛОГИЯНЫ САГЫЫР

Дуржулга станциязының коллективи мал чемнериниң белеткелинче киргенден бээр 1610 гектар шөлдүң сигенин кескен, оон 1100 гектары — хөй чылдыг сиген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үелегизинден элээн бедик. Белеткээн сиген база ынчангы деңнелден хөй, ынчалзажок көрдүнген планның бештиң бир кезии хире. Бо чорук ажыл-ишчилериниң бөдүүн мал чемнерин белеткээрин дүргедедиринге кичээнгейни улгаттырарының чугулазын айтып турар. Ынчангаш Леонид Чебочаковтуң бөдүүн мал чемнери белеткээринге тускайлаттынган механизастаан бригадазы планның күүсеттинген турарын чедип алыр дээш бүгү курлавырларын долу ажыглаар, ажылдың темпизин дүргедедир ужурлуг.

Дуржулга станциязы юбилейлиг чылда 3000 тонна сенаж салыр планныг турган. Августуң он бежинге чедир ук план 1348 тонна ажыр күүсеттинген. Бо көргүзүг эрткен чылдың деңнелинден база элээн ажып турар. Чаъс-чаашкынның мал чемнериниң өл-шыгы улуг боорга. Дуржулга станциязының коллективи мал чемнери белеткээриниң депшилгелиг аргазын ажыглап турары ол. Оон түңнелинде сенаж салыр онаалдада орамчок ажыр боттанган.

Ук ажыл-агый силос салыын августуң ондан эгелээн. Бо база мал чемнерин белеткээриниң депшилгелиг аргаларының бирээзи. Ынчалзажок бо ажылды боттандырарында элээн четпестер бар. Ол бүгүнү Дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларыдаа, СЭКП райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов, районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының чөвүлелиниң даргазы Тимофей Хүнданов көрген болгаш четпестерин чайладыр талазы-биле арга-сүмени каткан. Чогум кандыг четпестерил ол?

Силос салыкчылары үш хүн дургузунда 850 тонна ногаан масса салган. Ажылды ындыг оожум кылыр болза, оңгарны дуглаар хуусаазы ийи-үш катап узамдыгып болур. Моон ындыг болуп турар ужуру чүдел? Сигенниң дүжүдү эвээш бе? Чок. Рапс холумактыг тарымал тооруктуң бир гектарынга онаштыр 250 центнер дүжүт алдынып турар. Магалыг сиген ол-дур! Азы ону ажаар техника чедишпес бе? Ындыг бе дээрге, силос культураларны тараан Чагытай бригадазының шөлдеринде алды «Вихрь», ийи КСК-100 ажылдап турар. Ам хожудааның чылдагааны билдингир — ногаан масса сөөртүр машина чедишпес.

Августуң он үште силос салыынга он беш машина ажылдап хүнээн. А кезилде агрегаттары — сес. Ынчап кээрге бир комбайнга ийи безин орта четпес транспорт онаажыр. Черниң ыраа он беш азы бөрда-кээрде үжен километр. Оруукка ногаан массаны дүжүреп-биле катай бир шак хире үе эртер. А бир машина ногаан массаны кезериге кашча-ла минута негеттинер. Оон уламындан мал чеми ажаар агрегаттар хүннүң хөй кезиинде ажыл чок тура эртирип турар. Кээргелиг организациялардан бээр ужурлуг машиналарны бүрүн негеп алырының чугулазы моон илден. Маңаа улуг рольду районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының чөвүлели ойнаар дээрзи билдингир.

Силос оңгарынга кээривиске, ында чуъктуг беш машина бот-боттарының дүжүрүр ээлчээн манаан тур. Машина силос кырынче үнерге-ле, кадалып чыдып алыр. Ынчангаш оңгарның бир ужунга дүжүрер, ол чер база долуп келген. Оон уламындан чамдык машиналар чанында өске оңгарга дүжүрдү. Ол ногаан массаны оон трактор-биле үндүр иттиргеш, силостап турар оңгарже кийир иттирер апаар. Мынчап кээрге, ажыл көвүдээр, үе улам-на узамдыгар.

Салып турар силостуң өлү кедергей улуг, суу кырында кезек-кезек оргуланы берген чыдар, чамдыызы оон аккаш, оңгарның бир ужунда хөлдениң берген. Ону насос-биле үндүр сордурар ужурлуг. Силостуң өлүнүң улуу кандыг-даа трактор-биле ам тырый бастыртынмас хире. Тырый бастырбайн-даа тур. Тырый бастырып турган К-700 кадалгаш, уштуп чадажып турда, ийи дугуу чарлып калган. Ам база бир К-700-ту эккелген, ынчалза-даа «өл малгашче» кирери берге. Ынчангаш ногаан массаның суун бичии кевирер сорулга-биле, прессте каан сигенни хээй кактыргаш, силоска немеп эгелээн. Мал чеми хээр чаңгыс агрегаттың бүдүрүкчүлүү база эвээш, а өл масса улам-на көвүдеп турар. Ындыг болганда силосту бастырары бергедээн, оңгарны дуглаарының узамдыгары чайлаашчок апарган.

Сиген хээр агрегатта Георгий Пустозёров биле Сергей Суслов, а сигенни агрегатка чүдүреринде Иван Родькин ажылдап турар. Агрегатта хээп каан сигенни силос кырынче эвес, өске оңгарже дүжер кылдыр тургузуп каан. Ону силоска чедирерге база-ла артык күш болгаш үе негеттинер апаар. Ынчалзажок силос оңгарының бир талазында дес-кажааның ийи-бир курун ап кааш, агрегатты аңаа тургузуп, ажылды шуудадыптар арга база бар хире. Ол дугайын ажыл-агыйның удуртукчулары өөренип көөр ужурлуг.

Дуржулга станциязы силозунуң шынарын амдызында хынатпаан. Ынчалзажок ооң эки шынарлыг болурунга бүзүрээри берге. Силос салыкчылары ногаан массага мал чеминиң шынарын бедидер холуксааны немеп турар, а силостуң өл-шыгы хөлүн эттирбээн улуг, тырый бастырганы багай, оңгарны дуглаар хуусаазы база сагыттынмаан — силос салырының технологиязы хажыттынган.

Ажыл-агый өске мал чемнерин идепкейлиг хынадып турар. Хынаткан мал чемнериниң шынары чүгээр. Чижээлээрге, белеткеттинген сигенниң 92 хуузун хынаткан, оон 74 хуузу бирги класстың болган. Витаминниг сиген далганының база 92 хуузун хынаткан оон 54 хуузу бирги, 32 хуузу ийиги класстың болган. Сенажтың 82 хуузун хынаткан, оон 23 хуузу шуптузу бирги болгаш ийиги класстарның болган.

Дуржулга станциязы — мал чемин белеткээринге үлегерин көргүзер ужурлуг ажыл-агый. Ук ажыл-агыйда чамдык чедишкиннер бар-даа болза, четпестер база илереттинип турар. Оларны дарый чайладырының аргаларын тыварда, станцияның эртем-техниканың чедишкиннериниң болгаш мурнакчы дуржулганың нептередикчизи болдурары оон удуртукчуларындан негеттинип турар.

К. ЧООДУ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КАЗАХСТАННЫҢ ТАРАА ОРУКТАРЫНДА

АЛМА-АТА. Республиканың автомобильчилери Казахстанның мурнуу областарының шөлдеринден ийи миллион тонна продукцияны хүлээп алыр черлерже болгаш элеваторларже чедиргеш, бо чылдың бүгү дүжүдүн эрткен чылдыңдан эвээш күш-биле сөөртүп болурун бадыткаан.

Чылдың-на кур черлерниң оруктарынга чурттуң дыка хөй черлеринден барган он-он муң автомашиналар бүдүн-чартык, ийи ай иштинде ажылдап келген. Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери болгаш белеткелчилер-биле кур чер чолаачыларының сырый кады ажылдажылгазы автотранспортка херегленди үш катап кызырар арганы берип турар. Чаа дүжүттүң тараазы хүлээп алыр черлерге шак графиги ёзугаар кирип турар. Олар чудурүп-дүжүрер ажылдарның үезинде аңаа турбазын дээш, шаннарны болгаш элеваторларны бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер-биле дерээн. Ховужулар боттарының ээлчээнде тараа сөөртүр оруктар аразында шаннарны база кылган. Ол машиналарның оруун кызырар арганы берип турар.

МАЖАК БҮРҮЗҮН — ШЫГЖАМЫРЖЕ

САРАТОВ. «Сергиевский» совхозтуң тараажыларының дүжүттү чүгле кыска хуусаада эвес, харын база шынарлыг ажаап алырынга ол ажыл-агыйның хайгыылчы-контролёрлары дузалап турар. Олар тарааның мажак бүрүзүн контрольга алган болгаш боттары күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар. Тараа ажаап алыышкынының үезинде шөл—шаң — элеватор аразының шуушкак оруунда контролёрларның постулары тургустунган. Ол областың улусчу контролёрлары «Өстүрген-не тарааны шуптузун камгалап алыр болгаш ээ ёзу-биле ажыглаар!» деп кыйгырыгның амыдыралда идепкейлиг боттандырып турарлар.

ТРАНСПОРТ КОМПЛЕКИЗИН ТУРГУСКАН

ПРЖЕВАЛЬСК. Чүй шынаазында ажаап алыышкынның каттышкан транспорт комплекизин тургускан. Тараа ажаап алыышкынының кадынтуңук чоруп турар чери Иссык-Кульдуң чөөн эрингинге чедир 500 километр оруктуң эртеринге комплекс бир хонукта бичии-ле ажыг үени чарыгдаан. Комбайннарны болгаш автомобильдерни баштай демир-орук, а оон соонда суг оруу-биле экипажтары-биле кады ажаап алыышкынның изиг-түлүк черинге чедирген.

КЕРЭЭ ЁЗУГААР

СКЛАДОВСК. (Херсон область). Райсельхозтехниканың транспорт отряды «Шаң-элеватор» аразының оруун долузу-биле хандырып, тараа сөөртүрүнүң керээзин чарган ажылдап турар. Районнуң ажыл-агыйларында чаа дүжүттүң тараазын курунче шыгжамырынга чедиреринге аңаа чүгле 40 автомобиль четчир болган. Ол дээрге, эрткен чылдыңдан үш катап эвээштир. Кожуттарны болгаш автопоездилерни мергежилдиг ажыглаары чедиишкиннниң үндезини болган.

ДҮН-ДАА, ХҮН-ДАА ДИВЕС

ТОМСК, (СЭТА). Томскиниң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүгү бүдүрүлгелери ажылдың дүн-хүн чок ажылдаар чурумунче шилчээн. Дуржулгалыг механизаторжу кадрлардан тургустунган көжер мехотрядтар тараа ажаап алыышкыны эгелээн районнарже аъттаныпкан. Септекчилерге дугуй кырында мастерскаяларны, демир каннаар агрегаттарны, авария эдер «летучкаларны» хүлээткен. Хову турлагларының техниктиг хандырылга черлеринде үш муң ажыг белдирлерни болгаш агрегаттарны баш удур чедирген.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДАН СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕР

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

Ираанд хөй-нити ажылдакчызы Ш. Макбрайдтың чагаазынга эш К. У Черненконуң харыызын даштыкының парлалга органнары, политиктиг болгаш хөй-нити ажылдакчылар бедии-биле үнелеп турар.

Ядролуг чепселелдешкинниң улам күштелдиринин, манаагы боо-чепсекти эндере бүдүрүп тургузарын, космосче шилчидеринче чүткүл бүгү-ниитиниң ядролуг айыыл-халавының кыжанынга кижи төрелгетенни таварыштырып турарын К. У. Черненконуң харыызында онзалап айытканын ирланд **«Айриш таймс»** солун бижээн.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң бижээни: Совет Эвилели Каттышкан Штаттар-биле эки харылзааларны күзеп турар, ынчалза-даа ону чедип алырда, талаларның чогумчалыг күзел-чүткүлдүг илереткен турар ужурлуун Москва айыткан.

Совет Эвилели тайбынче, чугаалажыышкыннарже быжыг чүткүлүп катап-катап бадыткап турарын моол **МонЦАМЭ** агентилел дамчыткан. Совет Эвилелиниң тайбынны быжыглаарынга ёзулуг сонуургалын илеретпишаан, тайбынның болгаш чугаалажыышкыннарның дугайында аңаа-ла сөстер эвес, а тодаргай херектер негеттинип турарын демдеглээн деп, болгар **«Работническо дело»** солун бижээн.

Совет удуртукчунуң харыызы — делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга болгаш күзел-чүткүлүнге дүгжүп турар политиктиг Совет чурттуң тайбынга ёзулуг ынакшылдының херечизи боор турар деп, чехословак **«Руде право»** солун демдеглээн.

ПРЕЗИДЕНТ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Италияның даштыкы херектер министри Дж. Андреотти АКШ-ка чеде бергеш, президент Рейган-биле Лос-Анджелеске ужурашкан. Ужуражыышкынга кол-ла кичээнгейни эң чаа американ ракета-ядролуг чепсекти Барыын Европага тургузарының дугайында айтырыгже угландырган. Ол планнары ёзугаар Италияның девискээринге ниитизи-биле ядролуг частыр чүүлдүг 112 чалгынныг ракеталарны тургузар ужурлуг.

ЧЫЛДАГААННАП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар болгаш агрессчи НАТО бөлүглелиишкинниң кежигүнү өске-даа чурттар Кызыл далайда миналарны арыглаарывыс ол чүве деп чылдагааннап алгаш, ол девискээрде боттарының шериг күжүн улгаттырып турар. АП информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, мурнунда ол девискээрже чорутукан дөрт вертолёттарга немештир ам-даа үш вертолётту Кызыл далай девискээринче чорударын Пентагон шиитпирлээн.

БАЙДАЛ ДЫКА ДҮШКҮҮРЛҮГ

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфастыга эрткен воскресеньеде болган тайбың чыскаалдың киржикчилерин англи эрге-чагыргаларның ханныг ёзу-биле аажылааның болдурганы удурланыышкынның болгаш килеңнээшкиниң чалгыы бритаан ортулуктарны шыва алган. Полицияның ол үүлгедиишкининиң түңнелинде бир соңгу-ирланд кижи өлүрткен, 20 кижи аар балыгланган. Ол можуда байдалдың дыка дүшкүүрлүг боор турарының дугайында дыңнадыглар Ольстерден үзүк-соксаал чок кээп турар.

ХӨЛЗЭЭШКИН ХЕВЭЭР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сөөк-язы ылгаар чоруктуң болгаш социал айтырыгларның уржуундан калбак хөлзээшкинниң төвү апарган американ Лоренс (Массачусетс штат) хоорайда дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан. Хоорайның сөөк-язы ылгаар болгаш ядыы-түреңги чоруктарга удурланган испан дылдыг чурттакчыларының шимчээшкинин кадыг-дошкуну-биле басканының түңнелинде 17 кижи балыглаттынган. Тудуп хоругдаашкыннарны кылган. Полиция участоктарынче октааннарның саны 50 кижи ашкан. Ядыылар кварталдарын «томаартырының» хемчеглерни ап турар полицияның күжүн улгаттырган.

Советтер болгаш мал чеминиң белеткели

АЖЫЛ УЛАМ ДҮРГЕДЭЭН

«Чыраа-Бажы» совхоз — мал ажылдыг улуг ажыл-агый. Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айы чарлаттынгандан бээр аңаа ажыл-иш хайнып келген. Сиген белеткелинче ажылчы чонну мобилизастаар талазы-биле боттуг ажылдарны көдээ Советтерниң күүскомнары чорудуп турар. Совхозтуң девискээринде үш көдээ Совет бар. Оларның бирээзи—совхозтуң төп турлаанда Чыраа-Бажы көдээ Советтиң мал чеминиң белеткелинге киржилгезин ап көрээлиңер.

— Мал чеминиң белеткели бүгү-ниитиниң хереэ болур — деп, Чыраа-Бажы көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Виктор Орус-оолович Куулар биске чугаалады. — Бо чугула кампания эгелээриниң мурнунда-ла мал чемнериниң белеткелинче бүгү чонну мобилизастаар талазы-биле айтырыгны бистиң көдээ Советтиң тускай сессиязынга чугаалажып көргеш, чорудар бүгү ажылдың планын тургузуп, тус-тус албан организацияларга сиген белеткээриниң онаалдазын берип, социалистиг чарыштың негелделерин совхоз дирекциязы-биле кады ажылдап кылган. Ылангыя мал чемнериң белеткээриниң чарлаттынган шалыпчы айы эгелээн соонда депутат постулары организакчы ажылды улам-на күштелдирген.

Мал чемнериниң белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга ажыл чорудар хыналда кылыр алды депутат постузун Чыраа-Бажы көдээ Советтиң девискээринде тургускан. Чижээ, Шык-Бажының сүт-бараан фермазында 5 кижилиг депутат постузун көдээ Советтиң депутаты Вера Ыдый-ооловна Монгуш баштап турар. Оон ыңай совхозтуң МТМ-инде постуну депутат Ооржак Байыр-оол, Дагыр-Шеминиң хойжу бригадазында постуну депутат Александр Сарыглар, совхозтуң төп шаңында постуну Куулар Экер-оол удуртуп турар. Алды постунуң дөртү доктаамал турар, а ийизин башкыларның сигенчи бригадазында база школачыларның бүдүрүлге бригадазында тур тургускан.

Чыраа-Бажы суурда 11 албан организация черлери бар. Оларга көдээ Советтиң шугуму-биле 185 тонна сигенни совхозка белеткеп бээр онаалданы берген. Ол организациялар сигенни машина-техника-биле кезери берге, бүта-сумун үну, ыяш иштиг, орук кыдыы черлерден хол кадыры-биле кезип белеткээр. Совхозтуң автопарк коллективинге 40 тонна сиген белеткээр онаалданы берген. Ында 17 кижи хол кадыры-биле сиген кезип турар. Школаның башкылар коллективинге 50 тонна, совхозтуң комсомол комитединге 40 тонна сиген кезип белеткээр планны берген. Бо ийи коллективте ол-ла дараалашкаа-биле 12 болгаш 14 кижи хол кадырлыг сиген белеткелинде ажылдап турар.

Онаалда алган коллективтерниң кылган ажылының түңнелин көдээ Совет неделя болгаш-ла үндүрүп, кайы черниң канчаар ажылдаанын чарлап, азып, мурнакчыларны, планныг онаалдазын күүсеткен черлерни совхоз дирекциязындан шаннап-мактаарын чедип ап турар.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар бригадаларда, звеноларда тургускулаан депутат постуларындан Дагыр-Шемиде аныяктарның бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазында көдээ Совет депутады Александр Санай-оолович Сарыгларга удурткан беш кижилиг пост, ол ышкаш совхозтуң төп шаңында Экер-оол Седипович Кууларның база Чыраа-Бажы суурнуң школазында Темир-оол Хертекович Демчиктиң удурткан постулар үлегерлиг ажылдап турар. Ылангыя Дагыр-Шеминиң постузу бүгү малчыннарны сиген кезилдезинче мобилизастаан. Ында Ондар Очур-оолдуң сигенчи бригадазында 30 хире малчын хаара туттунган. Малга чемнер белеткелин организастыг чорудуп турар. Ук бригадада сиген планын күүседип чоокшулаан. Т. Х. Демчиктиң баштааны башкылар бригадазының 12 кижизи 50 тонна сиген белеткээр онаалдазындан ам үш сараатты тургускан.

Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айының эрткен неделяда түңнелин совхоз дирекциязы болгаш көдээ Совет кады үндүрген. Бирги черни алган Дыртыйаның сигенчи звенозун 100 рубль, ийиги черни алган Тудугжулар звенозун 75 рубль-биле шаңнаан. Ол ышкаш төп шаңның ажылчыннары 9 кижи 10 тонна сиген белеткээр онаалдазын хол кадыры-биле кезип тургаш, бир неделя иштинде күүсеткеш, макталга төлептиг болган.

Чыраа-Бажы суурнуң мал чеми белеткээр онаалдалыг албан, организация черлери планныг онаалдазын шалыпчы ай төнеринге чедир бүрүн күүседир дээш, бо хүннерде улуг кужениишкинниг ажылдап турарлар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болуп, хүннүң-не чаъс-боран үргүлчүлеп турза-даа, аяс үениң шак, минута бүрүзүн бүрүн ажыглап, элбек чемни курлавырлап алырынче ажыл-ишчилерни көдээ Советтиң күүскому, оон депутаттары мобилизастап турар.

К. АРАКЧАА.
Чөөн-Хемчик район.

СУРАГЛЫГ ЭРТЕМДЕН БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ

МОСКВА. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, биоорганиктиг химия болгаш физика-химиктиг биология болгаш биотехнология талазы-биле сураглыг эртемден Юрий Анатольевич Овчинников 50 харлаан.

Пептид-белок бүдүмелдерин өөренип көөр талазы-биле үндезин ажылдарны Ю. А. Овчинников кылган. Эртемден болгаш ооң ажылдакчылары эң чугула белоктарның тургузуун бүрүн тодаргайлаан. Бойдус бүдүмелдериниң чаа клазының—депсипептидтерниң химиязын тургускан, белоктарның аминокислота тургузуун анализтеп көөрүнүң чаа методун ажыткан. Оон ажылдап кылган методтарын белок-пептид химиязының практиказынга кирген болгаш ук методтарны делегейниң мурнакчы лабораторияларында калбаа-биле ажыглап турар.

Эртемдениң улуг салыышкынын төлептии-биле үнелеп көрген: Ю. А. Овчинников — Ленинчи шаңналдың, ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне шаңналының лауреады. Ол—БУР-нуң, ГДР-ниң, ЧССР-ниң болгаш Индияның эртемнер академияларының хүндүлүг кежигүнү, элээн хөй университеттерниң хүндүлүг доктору.

Ю. А. Овчинников хөй-ниитиниң улуг ажылын чорудуп турар. Ол—СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралының президиумунда (солагай таладан оң талазынче) академик Ю. А. Овчинников, хаанның Лондон ниитилелиниң кежигүнү профессор Дороти Ходжкин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың үш дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи, академик А. П. Александров.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮЛҮҮН КИИРИШТИРЕР

Көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда эң харысалгалыг үе—ниитиниң малынга мал чеминиң белеткели чоруп турар. Мал чеминиң белеткели — бүгү-ниитиниң хереэ, ынчангаш чугула бо кампанияга улуг, биче идепкейлиг киржип, үлүүн кииримштирип турар. Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозта мал чеминиң белеткелинге көдээ Советтиң девискээринде бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның канчаар киржип турарын чугаалап бээрин Кара-Хаак көдээ Советтиң күүском даргазы С. Х. Ховалыгдан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн.

— Мал чеминиң белеткелинче кирер бетинде совхозтуң дирекциязының, көдээ Советтиң күүскомунуң каттышкан хуралынга көдээ ажыл-агыйның чугула бо кампаниязының сорулгаларын чугаалажып тура, сиген белеткелинче ажылчы чонну мобилизастаарын, суурнуң улуг-биче чурттакчыларының аңаа киржилгезиниң чугулазын демдеглээн турган. Коллектив бүрүзүнге ол дугайын дыңнаткан, олар ол ёзугаар план-онаалдаларны тус-туста алгылаан. Көдээ Советтиң шугуму-биле совхозка бо чылын 40 тонна мал чеми белеткээр хүлээлге алдынган. Ам көдээ Советтиң девискээринде тус-тус бүдүрүлгелерниң алган планныг-онаалдаларынга доктаап көрейн. № 13, 17 КМК-лар совхозтуң малынга 15 тонна сигенни кезип белеткеп бээрин хүлээнген. Паром-кежиг черниң ажылдакчылары база ол хире мал чемин белеткээр сорулганы салган. Школаның башкылар, өөреникчилер коллективи база совхозунуң малынга мал чеми белеткээринге киржип, алган хүлээлгезин багай эвес күүседип турар. Көдээ Совет ажылдакчылары чугула бо ажылга база үлүүвүстү кииримштирип, 10 тонна сигенни белеткээр бис. Ниитиниң малынга мал чемнери белеткээр талазы-биле республикада чарлаттынган шалыпчы айга көдээде чурттап турар кижи бүрүзү идепкейлиг киржип турар болгай. Советтиң девискээринде чурттап турар пенсионерлер база мал чемнериниң белеткелинге киржири-биле ийи тонна сигенни белеткээрин дугурушканнар. Буянныг дыштанылгаже үнген хоочуннарывыстың дузазын чыл санында ап келдивис. План алдынган, сиген кезер черлерни оларга быжыглаан. Коллектив бүрүзү планныг-онаалдазын боттандырарынче бүгү күштү, арга-курлавырларны мөөңнээн. Үстүнде коллективтер алган ол онаалдаларын орай дизе-ле сентябрь бирээге чедир бүрүн күүсеткен турар ужурлуг.

Бүдүрүлгелерниң сиген белеткээр звеноларының аразында социалистиг чарышты чарлаан, ооң түңнелин он хонуктап үндүрүп турар бис. Оон тиилекчилериниң шаннап-мактаарының негелделери ажылдап кылдынган. Чарышты түңнээрде, белеткеттинген сигенниң ажылдың шынарын барымдаалап көрүп турар бис.

Сезонну ажылдар үезинде депутаттар постулары, бөлүктери улуг күш болгай. Депутаттар звеноларның, бригадаларның ажылының шынарын, социалистиг чарыштың негелдезиниң күүселдезин хынап турар. Бистиң депутаттарывыстың аразында көдээниң сезонну ажылдарынга хууда үлегерин көргүзүп турарлар эвээш эвес. Оларга депутаттар: совхозтуң огородунда звено удуртукчузу С. С. Ондарны, малчыннар В. К. Балганны, Н. Дажыны болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ылангыя малчыннар шалыпчы айга идепкейлиг киржип, сиген кезип белеткээр планнарын эки күүседип турарын демдеглээри чугула.

Бо кампанияның ужур-дузазын херээженнер чөвүлели, депутаттар суурнуң чурттакчыларынга тайылбырлаан турган. Көдээ Советтиң девискээринде чурттап турар өреге бүрүзү совхозунуң малынга 500 килограмм сиген белеткээрин хүлээнген.

Мал чемнери белеткээри — харысалгалыг херек, ынчангаш сиген белеткээр онаалда алган коллективтерниң хүлээлгезин долу күүсеткен турарын чедип алырын хандырарынче көдээ Советтиң күүскому чугула кичээнгейин угландырар.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИНЧЕ ШИЛЧЭЭН

— Депутат кижи болгаш чүгле капуста звеноларының эвес, совхозтуң огородунуң ажылынга хамаарыштыр айтырыглар тургустунуп келирге, ону шиитпирлээринге бо-ла киржи бээр-дир мен. Көдээ Советтиң мында депутаттар бөлүү ногааның өзүлдезиниң байдалын хайгаарап, быжыглаан участогунуң бок-сигенин звеноларның канчаар аштап-арыглап турарын хынап турар бис, күш-ажылды организастааны, ажылдың шынары дээш айтырыглар кичээнгей чок артпас. Алган социалистиг хүлээлгелерин тус-туста күүседир дээш ногаажылар звенолары кызымак ажылдап турар. Ажаап алдынган дужутту савалааш, садыг-магазинче, уруглар албан черлеринче чудурун чорудуп турарын көргеш, ажылывыска чоргаарланыр-даа болгай бис. Кожа ажылдап турарывыс А. И. Немцованың удурткан капуста өстүрер звенонуң ногаажылары баштайгы дужудун дужаап эгеледилер. Өөрүвүс эрте быжар капустада улуг. Дужуду багай эвес болган, кызымак-ла ажылдааннар — деп, «Кара-Хаак» совхозтуң огородунда ногаажылар звенозунуң удуртукчузу Саара Салчаковна Ондар бистиң-биле чугаазын эгеледи.

Кожа звенонуң капуста өстүрүкчүлери бо чылдың капуста дужудун ажаап ап эгелээн, а Саара Салчаковнаның сагыш сеткили база арай дүвүрексей-даа каап турар апарган, олут олуртунмазы дам барган. Ындыг болбас арга чок. Оларның соондан ооң звенозу дужудун дужаап эгелээр. Орай быжар сорттуу болгаш, оларның капустазы ам-даа үнмүшаан. Өзүп чыдары багай эвес, ындыг-даа болза дужут дээнде, оожургал кая турар.

Звенонуң ногаажыларының өстүргени рассадаларны дужудун удавас берип эгелээр. Дужуду чаагай, арбын болзун дээш ооң богун аштап-арыглап, чаагайжыдар... дээш ажыл-ла хөй ажылдарны звено эки шынарлыг чоруткан. Чаъс-боранныг болганындан бок сигенниң өзүүчели кончуг, ындыг-даа болза звенонуң кыстары оларга өзер чай бербестер. Аңаа Кызыл хоорайның албан организацияларындан, бүдүрүлгелеринден келген шефчилерниң дузазы база улуг болган. Бок оът-сиген аштаттынган, ам чемишчидилге чаштырылгазы эгелээр.

Кара-Хаак көдээ Советтиң депутаты С. С. Ондарның удурткан ногаажылар звенозу бригада керээзи-биле ажылдап турар. Ол арга-биле 1981 чылда ажылдап эгелээнин чугаалавышаан, звенонуң удуртукчузу, ол арга-биле организастаан ажылдың ажыктыын, дээштиин демдегледи. Звено бригада керээзи-биле ажылче шилчип турда, баштайгы чылында бергелер турганын олар ам сактып чугаалаарлар. Ажыл ийиги чылында шуудаан, ам звено быжыгып тургустунган. Он кижи чангыс демниг ажылдап турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, бүдүрүкчүлүү бедээн, шынар дээш харысалга бедээн.

Звенонуң кежигүннери колдуунда аныяктар. Ольга Шагдыр, Светлана Салчак, Светлана Сундуй олар ногаажының мергежилиниң арга-хевирлерин шиңгээдип ап, улуг эштеринден хөйнү өөренип ап турарлар. Звенонуң хоочуннары В. Л. Салчак, А. Б. Салчак олар —аныяктарның дагдыныкчылары.

Звено бо чылда хүлээлгезин ап тура, чүс тозан центнер дужутту алырын шиитпирлээннер. Ол сорулга-биле ооң-биле кызыгаарлаттынмас, бар арга-курлавырларны санап көргеш, звено сорулгаларын көрдүнгениниңден ажыр боттандырарын дугурушкан. Сентябрьның төнчүзүнде звенонуң ажааган дужудун савалааш, садыг-магазиннерже, уруглар албан черлеринче чорудуп эгелээр.

Тываның 40 чыл оюнуң чылында «Эки ажылдаан» диртип, мактадырын кым күзевес боор. Ынчангаш совхозтуң ногаажылар звенолары күскү дужут ажаалдазының түңнели-биле чарышка мурнуку одуругже үнер дээш тус-туста кызымак ажылдап турар.

В. КУУЛАР.
Кызыл район.

ЧУРУКТА: ногаажылар звенозунуң удуртукчузу депутат С. С. Ондар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МАКТАТКАН

Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң механизатор, сигенчи ажыл-ишчилери июль айда агаар-бойдустуң чаъстыг боран хүннери турзажок, ниитиниң малынга сиген-ширбиниш белеткээринге шудургу ажылдаан.

Совхозтуң № 1, 2, 3 сигенчи бригадаларының сигенчилери 584 тонна сигенни кезип, бөлүп сарааттаан. 1106 тонна сенажты болгаш сигенни белеткээш, сөөлгү неделяның түңнелинде эки көргүзүглерлиг болган.

Совхозтуң Арыскан, Иштии-Хем салбырлары районга сигенни кезип, бөлүп сарааттаарынга бирги черни, Арыг-Үзүү салбыры сенаж, сиген далганы белеткээринге ийиги черни ээлээш, совхоз дирекциязының, партия, профэвилел болгаш ВЛКСМ комитеттериниң шаңнал-макталдарын алганнар.

Үш бригаданың сигенчи механизаторлары Чечек-оол Шивиттей, Владимир Бүрбү, Василий Чүсүмаа, ногаан масса сөөртүкчүзү чолаачы Лаа Кыргыс хүн бүрүде күш-ажылдың тергиинери болуп, эрестиг ажылдап турарлар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин совхозта профэвилел комитединиң даргазы М. Дапык баштаан бөлүк неделя санында хынап, ажылда бар четпестерни дораан чайладырынче база мал чеми белеткелчилеринге хүн бүрүнүң негелделерин чогуур үе-шагында хандырар хемчеглерни боттандырып турар. Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айында бедик түңнелдерни чедип алыр дээш совхоз дирекциязы хол-биле сиген кезер 27 кижи составтыг тускай бригаданы организастаан. Олар тус-тус звеноларга үстүп алгаш хол кадыры-биле сиген кезилдезинче шуудап кирген. Оон-биле чергелештир Арыг-Үзүү көдээ Совединиң хөй-ниити албан организацияларының коллективтери, тудугжулар, пенсионерлер неделя санында сигенни кезип, бөлээринге, бүдүк-бүрүнү баглап, куругадып ажаарынче шеф ажылдарынга машиналары-биле киржип турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ХООЧУН МЕХАНИЗАТОР

Ондар Баян-Мөнге — үжен үш чыл ажылдап турар хоочун тракторист. Ол ам «Сүт Хөл» совхозтуң тарылга шөлдеринде буга оорукларын быжыглап, сумун тыртып ажылдап турар.

Хоочун тракторист техниказынга дыка камныг. Ооң өөреткен механизаторлары база хөй. Оларның бирээзи — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ондар Санчай-оол. Ол бодунуң оглу Шериг-оолду база тракторга ажылдаарынга хандыкшыткан. Аныяктарның дагдыныкчызы ол ажылын ам-даа уламчылаар.

О. БОРАШ.

ТАРААНЫ БАСТЫРГАН

БЕЛГОРОД. Белгороддең сөөлгү комбайннар чо-областың тараа шөлдеринрупкан. Эрте чашкан тараа культураларын бастырарын ооң бүгү шөлдеринге—700 мун гектарга дооскан. Наряд чокка ажылдаар звенолар эң дээре ажылдаан. Оларга бүгү тараа болгаш техниктиг культураларның бештиң дөрт кезээн онаап каап турган.

Бо чылгы кезилде областың бот-орулга-чарылгалыг коллективтеринге эң шынгыы шылгалда болган. Шөлде тарааны бүрүнү-биле ажаап алыр дээш механизаторлар комбайннарын эде дерээн болгаш кыска сыптыг тарааны бүрүнү-биле кескен.

Наряд чокка ажылдаар кылдыр тургускан звеноларның 420 ажыг ажаалда-транспорт отрядтары кезилдениң эгезинден эгелеп техниканы бөлүү-биле ажыглап кирипкен. Ол чүл дээрге, тарааны кезери болгаш бастырары, саванны сарааттаары, үрезинни үрүп алыры болгаш күрүнеге дужаары-биле чорудары, күзүн чажып тарыыр тараага хөрзүннү белеткээри-дир.

Наряд чокка ажылдаар звенолар тараа шөлүнге бодунуң ажылын бадыткаан. Коллективтиг кереэниң артык күштүүн бадыткавышаан, тараа ажаалдазын олар бедик шынарлыг болгаш кыска хуусаала чидириг чокка доосканнар.

Областың чер ажылдыглары ам келир чылдың дүжүүнге белеткел ажылдарын эгелей берген.

БОЙДУСТУ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Москваның Ломоносов аттыг күрүне университединиң биосфераны камгалаар талазы-биле чорудуп турар ажылы делегейде сураглыг апарган. Ол ажылдары дээш КНО-нуң бойдус камгалалының талазы-биле мөңгүн медалын ол дээди өөредилге черинге тывыскан.

МКУ-га ол бедик шаңналды тыпсып тура, КНО-нуң чиңгине секретарының оралакчызы, ЮНЕП-тиң күүсекчи директору М. Толба бойдус камгалалының талазы-биле бистиң чуртувустуң чорудуп турар ажылдарын бедик-биле үнелээн.

СЭТА-ның корр.

Көдээ тудугларда

БИСТЕРДЕН НЕГЕЛДЕ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 2 КМК-зының коллективи чартык чылда беш чурттаалга бажыңнарын ажыглаалга кииреген. Бараан продукциязының планы 105 хуу күүсеттинген. И. Федорченконуң, А. Кадочниковтуң, Г. Березиковтуң бригадалары бригада керээзи-биле ажылдап турарлар. Бо үш бригада шалыпчы неделяга чангыс эвес удаа тиилекчи болуп келгеннер. Ниитизи-биле КМК-да 36 тудугжулар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чаалап алган.

Күш-ажылды организастаарында чамдык чедишкиннер турза-даа, материалдар-биле үезинде чедир хандырбааныңдан, чүдүрер-дужурер ажылдарда саадалгаларлан туруушкуннар таваржып турган. Кадрларның мергежилинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дорт хамаарылгалыг. Чеди айларда он бызаңчы, беш дашчы, дөрт шеверлекчи мергежилин бедиткен. Шалыпчы күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизин барымдаалап ийи бригадада төлеп турар. Мергежил бедидери, ажылдың шынарын экижидери ынчангаш кол негелделерниң бирээзи дээрзи билдингир. Сагылга-чуруум үреекчилери-биле демиселди күштелдирген. КМК коллективлерде чартык чылда алды кижи шаңналын казыткан, он ийи кижиниң шөлээзин чыдырган, элээн хөй кижилерни ажылдан үндүрген. Күш-ажыл камгалалынга болгаш бүдүрүлге санитариязынга хамаарышкан дөртен ажыг хыналдаларны хөй-ниити организациялары, улусчу контроль бөлүктери организастаан.

Ажылчыннарның амыдырал байдалын экижидери — чугула сорулгаларның бирээзи болуп артышаан. Бо чылын ийи өг-бүле чаа бажың-биле хандыртынган. Дузалал ажыл-агыйны сайзырадырынче угланган хемчеглер алдынып турар. Ынчалза-даа буфет, изиг чем болгаш эмчи, амыдырал хандырылга ачы-дузазын организаставаан.

КМК коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа дөрт хире бажыңны доозары планнаттынган. Тудуушкуну чүгле үезинде эвес, эң эки шынарлыг кылыры бистен негеттинип турар дээрзи билдингир.

Л. ФАНДЮШИН,
№ 2 КМК-ның начальниги.

БУЛУҢУМНУҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Ильинка суурнуң хоочун чурттакчызы мен. Ооң хөгжүлдезин, чаартылгаларын караам-биле көрүп келдим. Суурумнуң көдээ талазында дөңче үне бергеш, делем черде чаптылган бажыңнарны, ынай-бээр шуушкан техниканы, кудумчуларда ойнап хөглээн чаштарны көрүп ора, оон дөртен чыл мурнунда, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттыжып турар үезинде кандыг турганын катап-катап сактып кээр мен.

Ол суурнуң таваа Сой-хемче эглип кире берген булуң черге салдынган. Ынчан ону аңаа үндезилээш Булуң-Аксы деп адап турган чүве. Ол үеде он хире бичежек бажың бар. Аңаа орус, тыва чон холуй чурттап келген. Ынчан-на орус, тыва улустуң найыралы быжыг, шынап-ла «акы-дуңмалар» ышкаш турган бис.

Дөртен чыл мурнунда Булуң-Аксы суурга ийи класстыг бичии школа бар чүве. Он бажың үш чүс хире метр чангыс кудумчулуг. Бажыңнар колдуунда хемче талазында туттунган, а ховузунда, аңаа мал-маган оъттап чоруур. Чангыс садыывыс бар, аңаа мун-не шай, таакпы аймаа, бөдүүн пөстер тургулаар. Чурттакчыларның акша-шалыны эвээш болгаш оон хөй-ле садыглажып турар кижи база чок.

Тывага эрге-чагыргага турган дужуметтер душкен, улусчу эрге-чагырга тургустунган соонда, арат чоннуң амыдыралы экижип эгелээни билдингир. А кажан Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышкан соонда хөгжүлде, сайзырал хүн санай немежип турар дээрзинге кым маргыжар боор. Оон чижээ бо— чурттап келген булуңум — Ильинка.

Орус болгаш хөй национал дыг өске-даа улустарның төлээлери Ильинкага кээп чурттааш, ону таныттынмас кылдыр хөгжүттү. Тайбың, Юбилейная, Ховү, Заречная кудумчуларның ужу-кыдыы көзүлбес кылдыр чаптылды. Ийи каът ортумак школа чаштарга эртемнерниң дүлгүүрүн тыпсып тур. Эмнелге бо, ында тускай эртемниг, бедик мергежилдиг эмчилер ильинкажыларга төлептиг бараан болуп турар болгай.

Суурда ийи магазин бар. Олар хемчээлиниң талазы-биле дөртен чыл мурнунда турганындан каш-даа катап улуг. А бараанннар... Аъш-чем аймаа безин каш чүзүн, идик-хеп, чадыг, хевис, машина-балгат... Оларның өртектери янзы-бүрү, аар-даа, чиик-даа. Ынчалза-даа ильинкажылар келгеш, херегләэн бараан бүрүзүн садып алырлар. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган, акша-төгерикти ажылдап ап, ону ажаалга кассазынга шыгжадып турарлар. Чангыс чер-чурттугларымның амыдыралы тодуг-догаа, ону көргеш, кижиниң сеткили чайгаар өөрүп келир.

Ылангыя кежээ дужуп келирге, Ильинка дыка чараш, көрүштүг апаар. Ильичиниң лампочкалары бажың бүрүзүнге кыва бээр. Кудумчуларда тургускан сан дорт чагылар баштарындан олар база херелденир. Каткы-хөглүг чалыылар, хоочуннар кудумчуларга үнүп кээр, олар Культура бажыңынче кино, концерт көөрү-биле далажыптар. Суурда ийи каът ясли-садиктен ада-иелер уругларын ап турар.

Совет Тываның юбилейиниң бүдүүзүнде безин алгы-кеш, өлүк аймаа хүлээп алыр контора болгаш өске-даа тудуглар ажыглалга кирер.

Бо чедишкиннерни, чаартылгаларны ында кижилер боттандырып турар. Ильинка суурда ат-сураглыг ажылчилер эвээш эвес. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Даваа, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты Г. В. Новиков, Ленин орденинин эдилекчизи, бригадир К. И. Яковлев, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору В. Борбалдай — сураглыг механизаторлар. Саанчылар С. Сувакпит, Н. Русских, хойжулар Э. Балдан, С. Шимит, инек кадарчылары С. Толзат, Г. Мацкевич, тудугжулар П. Санардов, Т. Курбаа, башкылар А. Дагба, В. Соколов оларга чангыс чер чурттуглары чоргаарланырлар.

Бистиң чуртувустуң кайы-даа булуңунда, кайы-даа ажыл-агыйында хоочун салгалдың төлээлекчилери, бүгү-дениң хүндүткелин чаалап алган кижилер эвээш эвес. Ындыглар Ильинкада база бар. Хойжу С. Ундушпанны, тудугжу К. Балданны, тараажы Н. Бортниковту, колхоз даргазы турган В. Болдыревти ильинкажылар сеткилиниң ханызындан хүндүлээрлер.

Ильинка—СЭКП-ның XXV съездизи аттыг совхозтуң төвү. Суурнуң барык бүгү чурттакчылары оон янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының, совхозтуң ишчилериниң шудургу күш-ажылының ачызында СЭКП-ниң XXV съездизи чыл санында бурунгаар базымнарны кылып турар.

Хөгжүлдениң базымнарын дениней көөр саннар-ла хөй. Бир баш хойга онаалтыр кырган дук, инектен саап турар сүт база өзүлделиг. Оон уламындан совхозтуң орулгазы өскен. Ол ышкаш 1966 чылда бир ажылчын ортумаа-биле айда 100 рубль ажылдап ап турган болза, бо чылын 221 рубльди ажылдап ап турар.

Совхозтуң ишчилери даартагы хүнче шиитпирлиг-биле кезе көрүп, социал болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынга бүзүрелдиглер. Олар бо хүннерде көдээ ажыл-агый кампанияларынга идепкейлиг киржип турар. Келир үеде Ильинка, оон чурттакчылары улам каас, улам бай болурунга бүзүревес арга чок.

С. КЕНДЕН,
күш-ажылдың хоочуну.

Курстрахование

БУЛУҢНАРНЫ ДЕРИВИШААН...

Районнуң курстрахование инспекциязының ажылдакчылары, тус-тус бригадалар Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чединишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Бо чылдың ийиги кварталының көргүзүглери ниитизи-биле багай эвес. Ону сан-түңге көргүзерге мындыг: Холушкак камгалалдың планныг онаалдазы 106, транспорт аймааның камгалалы — 145,9, бажың-тудуг — 124,6, бажың иштиниң эт-севиниң — 114,8 хуу күүсеттинген. Үстүнде планныг онаалдаларны боттандырарынга инспекцияның ийи бригадаларының тус-туста кирген улуу биче эвес. Коммунист Т. И. Сонамның удуртканы № 1 бригаданың агентилери ийиги кварталда эки ажылдаан, планныг онаалда күүсеттинген. № 2 бригаданың демниг коллективи база бо чылдың бирги чартык чылында база багай эвес ажылдадывыс. Чартык чылда көрдүнген сорулга күүсеттинген. Бригада бүрүзүнүң көргүзүү ында ажылдап турар кижилерниң кызымаандан, хүлээнген херээнге ак сеткилдииниден хамааржыр. Мурнакчылар бисте эвээш эвес. Бистииңге кээп, мурнакчыларывысты айтырар болзуңарза, агентилер Аня Саая, Сесен Кужугет оларны албан адаар. Олар—«Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарда агентилер. Көдээниң ишчилеринге страхование ачы-дузазын тайылбырлаар ажылды эки чорудуп турарлар. Оон түңнелинде страхованиениң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап, камгаладып ап турарларының саны оларның харылап турары участогунда көвүдеп турар. А. Хертек, А. Шожап коллективке ажылдап киргеш ындыг-ла үр болбаан, ындыг-даа болза дуржулгалыг эш-өөрүнден өөренип, олардан дудак чок ажылдап турарлар. Экономист С. Хомушку база макталдыг. Демниг болурга, ажыл-иш бүдүнгүр болур-дур.

Агентилер ажыл дээнде, олурар эвес бис. Быжыглап каан участоктарывыста бүдүрүлгелерге, албан черлеринге бола чеде бээр бис. Анаа барып, страхование, булуңнарын деривишаан, оон ачы-дузазын кижилерге тайылбырлаар болгай бис. Камгалатканы хүүсаазының төлгенин оон ээзинге чедип барып дыннадыры кымга өөрүнчүг эвес боор. Ылангыя район эмнелгезинден страхованиениң ачы-дузазын ажыглап турарлар эвээш эвес. Инспекцияның хоочун ажылдакчызы бухгалтер Мария Салчаковна Чамбый-оолдуң бижип бергени чеги-биле чеже кижи камгалаткан түңүн барып албаан дээр.

Ниити ажылывыс багай эвес. Ындыг-даа болза чедир шиитпирлевейн турар айтырыгларывыс база бар. Чижээ, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыда бээр ийи-чаңгыс чоруктар бар. Отчёттарның чогуур үезинде дужааттынмайн баары-даа ында. Ол багай чаңчылдардан уштунуп алыры чугула.

Страхованиениң база бир чугула хевири — уруглар камгалалын чонга тайылбырлаары кошкак. Ол ажыл чогуур деңнелде тургустунмаан. Өг-бүлениң оглу, азы кызы он сестээн дижик. Ол —өг-бүлеге байырлал. Уруга кандыг белек садып берзе эки дел айтырыг чайгаар тургустунуп келир. Уруг бичии турда-ла ада-ие ону камгаладып алырын утпаан болза, уруг он сес харлаптарга, ада-ие анаа камгалаткан белээн бээрлер. Ада-ие ындыг белектиг болурун чедип алырынга бистиң үлүүвүс база кирер ужурлуг.

И. СЕДИП-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ЕВРОПАДА АМЕРИК РАКЕТАЛАР— БҮГҮ-НИИТИ ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

Шериг херээниң талазы-биле ПМА-ның тайылбырлакчызы В. Морозовтуң айтырыгларынга ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы В. Куликов харыылаан.

Айтырыг: Силер канчаар санап турар силер, ортумак ыракшылдың чаа ядролуг америк ракеталарын Барыын Европаның чамдык чурттарынга сайгара тургузар дугайында АКШ болгаш НАТО удуртулгаларының планын боттандырып турары кандыг уржуктарга чедирип болурул?

Харыы: НАТО-нуң Европада ядролуг күчүзүнүң кол кезээ ССРЭ-ниң девискээринде Уралга чедир туруп турар объектилерге ужугуп чедип шыдаар ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектери болуп турары билдингир. Ол болза АКШ-тың мурнуку турушта 650 санныг чепсектери — Барыын Европа чурттарының девискээрлеринде тургустунгулаан ракета чедирикчилери самолёттар болгаш Европаның далай эриктеринде дайынчы албан эрттирип турар америк авианосецтерниң ап чоруп турар ракеталары-дыр. Францияның 142 ракеталарын болгаш бомбалакчы самолёдун, Англияның 64 ракеталарын база оларга немештир санаар херек. Оларның шуптузун Варшава Керээзиниң чурттарынче шыгаай тургузуп каан.

Совет Эвилели болгаш оон эвилелчилери НАТО-нуң күчүзүнүң мурнунга хол-даян эвес дээрзи билдингир. Барыын Европада объектилерге согуушкунну берип шыдаар ортумак ыракшылдың ынча хире ядролуг чепсектери ССРЭ-де туруп турар. Ооң-биле чергелештир онзалап демдеглеп кагза чогуур чүве болза, бир катап салып үндүрер ядролуг чепсек талазы-биле (бо болза чугула көргүзүг) НАТО Варшава Керээзиниң Организациязындан ам безин бүдүн чартык катап ажып турар.

НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериниң база стратегтиг болгаш анаа чепсегленишкиниң талазы-биле амгы үеде деңчижек-хемчээлдиг чоруу талаларның деңэрге болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң принцивинге дүгжүп турар болгаш делегей байдалының бир чижектиг быжыг чоруун хандырып турар. Күштерниң деңбайдалын үрээринче чүткүүшкүн—ол принципке дүүшпес, талаларның бот-бодунга бүзүрешпес чоруун күштелдиреринче болгаш делегей байдалын чидигледиреринче угланган.

Ылап-ла ооң ужурунда НАТО кежигүннери чамдык Барыын Европа чурттарга 600 хире ортумак ыракшылдың ядролуг америк ракеталарны немей тургузар чорук кончуг айыылдыг, а АКШ ол дээш шыдаар-ла шаа-биле хөделип турар.

Чаа америк ракеталарны сайгара тургузуптар болза, НАТО Варшава Керээзиниң чурттарындан ортумак ыракшылдың чедирикчилериниң талазы-биле бүдүн чартык катап, ядролуг чепсек талазы-биле оон-даа хөй артык күштүг болу бээр. Ооң уламындан чепсегленишкин талазы-биле күштерниң деңчоруу үрелир. Европаның улустарынга ядролуг кыжаныг шуут күштелир, ол чокта-ла нарыыдаан делегей байдалы улам баксыраар ийик. Оон ангыда, стратегтиг ядролуг күштерниң деңчоруу база АКШ-ка ажыктыг кылдыр оон уламы-биле өскерлир апаар, чүге дээрге «Першинг-2-лер» болгаш чалгынныг ракеталар, баштайгы согуушкунуң чепсээ болбушаан, ырак ужугар (2600 км. чедир) база дээштиг болганындан, каъ-ла минута дургузунда Совет Эвилелиниң болгаш оон эвилелчилериниң девискээринде объектилерге чеде бээр.

Ындыг болганда, америк ракеталарны Барыын Европаның чамдык чурттарынга сайгара тургузар чорук АКШ-тың стратегтиг ядролуг күштерин дыка көвүдедир, совет улуска болгаш оон өңнүктеринге айыылды улгаттырар — ракетаның объектиге чедир ужугар үези эвээш (5—6 минута) болганындан таварылга болган чазылдырыышкынның азы техниктиг үрелишкинниң уламындан болу бээр чөрүлдээни чайладыры херек кырында болдунмас.

Барыын Европага чаа ракеталарны сайгара тургусканының күсели-биле ядролуг күштерниң сан болгаш шынар талазы-биле артык чоруун тургузары ол чепсектерни социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынга удур ажыглаар бодаан Вашингтонда дээргилерниң чилбизин хайындырып болур. АКШ-та болгаш НАТО-да өрү албан-дужаалдыг кижилер ол дугайын болганчокла медеглей каап турарлар. Аңаа хамаарыштыр америк генерал Б. Роджерстиң эрткен чылдың сентябрьда «Гардиан» солунга үнген чүүлүн чижек кылдыр айтып болур. «Бистер (американнар деп номчуза чогуур) ядролуг чепсекти мурнай ажыглаарын кийриштир, ядролуг харыыны кылыптар аргалыг болзувусса деп күзеп турар бис». Бир таэ ядролуг чепсекти мурнай ажыглаарын бодап турар болганда, ону кандыг харыы дээрил? Ындыг медеглел америк администрацияның милитарисчи политиказынга бүрүнү-биле дүгжүп турар болгаш АКШ-тың президентизиниң социализмге удур «ыдыктыг» дайынче кыйгырынга дүүшкен харыы болуп турар.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг күжүнүң талазы-биле тергиидээшкинин Совет Эвилели болдуруп шыдавас болгаш болдурбас-даа.

Бистиң удур кылган харыы хемчеглеривистиң түңнелинде АКШ-тың девискээринге болгаш чаа ракеталарны сайгара тургузуп турар Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге дайынның айыылы Совет Эвилелинге болгаш оон эвилелчилеринге хамаарыштыр АКШ-тың тургузуп турары айыыл-биле дөмей болур. Бистиң ынчаар кылып шыдаарывыска кым-даа чигзинмезин. Ындыг-даа болза бистер олче чүткүвейн турар бис, ол бистиң оруувус эвес-тир.

АЙТЫРЫГ: Силерниң бодалыңар-биле алыр болза, Европага чаа ракеталарның немей көстүп келирин болгаш аңаа ракета-ядролуг чепсегленишкинниң улам күштелдиришкинин болдурбас дээш чүү кылдынып турарыл?

Харыы: Европада политиктиг болгаш адаанажылга айтырыгларының айыылдыг чоруун кошкадыры-биле, ядролуг халапче чоокшулаашкынны чайладыры-биле Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттары боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар. Совет саналдар хөй талаларлыг: Европага ядролуг чепсектерни немей бүдүрерин соксадырындан эгелээш, делегей кырынга тактиктиг болгаш ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин бүрүнү-биле узуткаарынга чедир. Варшава Керээзиниң чурттары Европаны бүгү-ле ядролуг чепсектерден бүрүнү-биле хостаары дээш туржуп турар. Оларның бо чылын кирген бүгү саналдары деңэргениң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруктуң принцивинге үндезилеттинген. Чаа америк ядролуг ракеталарны Европага сайгара тургузарын болдурбазының болгаш Европа девискээринге ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерни кызырарының шын оруунче кирип турар дугуржулганы чедип алыр арганы ол саналдар ажыдып турар.

Женевага чугаалажыышкыннарга Совет Эвилелиниң кирген саналдары боттарының тодаргайы-биле болгаш боттуу-биле ылгалып турар. Олар болза Варшава Керээзиниң Организациязы-биле НАТО-нуң аразынга шериг күштериниң балансызын эң кудуку деңнелге тургузарын чедип алыр, ракета-ядролуг чепсегленишкинниң чаа күштелиишкинин болдурбас дээн чергелиг тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүшкен чугула сорулгаларны шиитпирлээринче угланган.

Ынчаарга АКШ-тың удуртулгазының болгаш НАТО талазы-биле ооң чамдык эвилелчилериниң бурузу-биле Женевага чугаалажыышкыннар муңгашталыышкынга таварышкан.

Совет Эвилели чугаалажыр хөөн чок-тур деп буруудадып турарлар. Ол дээрге, ңүгүлдүр. АКШ дугуржуп алырын күзээн таварылгада, Совет Эвилели кажан-даа ойталавайн турган. Ооң чижээ — чеден чылдар үезинде чедип алдынган элээн каш чугула дугуржулгалар-дыр.

АКШ канчап-даа тургаш болза, шериг күштериниң талазы-биле тергиидээшкинни чедип алырынче чүткүп турар. Ону чедип алыр дээш чаа америк ракеталарны Барыын Европага тургузуп эгелээннер. Оларның чорудуп турган чугаалажыышкыннары — делегейниң хөй-ниитизиниден, бодунуң чонундан шынны чажырар дээн «көжеге-дир».

Ол дугайын дараазында барымдаалар херечилеп турар: ракеталарны сайгара тургузарының графиги херек кырында күүсеттинип эгелей берген. ГФР-ге сайгара тургустунган турар ужурлуг «Першинг-2-лерниң» баштайгы бөлүүн тургузупкан. Аңаа чарыгдаар кылдыр 407 миллион долларны ГФР-ге чээлиге Вашингтон берген.

Тайбыңга болгаш кижи төрелгетенниң келир үезинге шыңгыы кыжаныг болуп турар АКШ-тың милитарисчи политиказынга удур демиселге улам хөй кижилерниң киришкен турары кончуг чугула.

Айтырыг: Бир эвес Барыын Европага планнаан америк ракеталарны бүрүн тургузуптар болза, Варшава Керээзиниң чурттарының айыыл чок чоруун хандырары-биле кандыг хемчеглер алдынган туруп болурул дээр дугайын элээн тодаргайы-биле чугаалап берип болур Силер бе?

Харыы: Бирги айтырыгның харыызынга ядролуг чепсектер дугайын чугаалап тура, мен бо айтырыгга каксы харыыладым. Оон ангыда, Совет чазактың 1983 чылдың май 28-теги медеглелинде Европа зоназынга ортумак ыракшылдың чепсектерни сайгара тургузарын боттандырарын тур када соңгаарладыр дугайында чаңгыс таланың шиитпири күштүг болуп артып шыдавас дээрзи айыттынган. Бодувустуң эвилелчилеривис-биле дугуржулгалар ёзугаар НАТО-нуң Европада немежип турар күчүзүнге удурланыштыр ядролуг чепсектерни немей тургузар болгаш АКШ-тың бодунуң девискээринге хамаарыштыр чогуур харыы хемчеглер алдынган турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштерин НАТО блогунуң дайынга белеткелдеринге болгаш социалистиг дем каттыжылга чурттарының айыыл чок чоруунче угланган кыжаныгга удур туруп шыдаар кылдыр улам хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар дугайын бистер бодаар апаар бис.

Чижээлээрге, эгелей берип болгу дег агрессияны ойтур шаап шыдаар кылдыр Каттышкан чепсектиг күштерниң дайынчы күчүзүн улгаттырып, дайынчы белен чоруун бедиткен турар ужурлуг бис.

Чорудуп турар хемчеглерни эвилелчи күрүнелерниң шериглериниң болгаш флоттарының сырый каттыжылгазы база оларның дайынчыларының дайынчы найыралын болгаш эштежилгезин быжыглаары-биле, империалистиг күрүнелерниң милитарисчи политиказынга хамаарыштыр сереңчилеливисти улам бедидери-биле холбаштырып турар бис.

Каттышкан чепсектиг күштер, Варшава Керээзиниң Организациязының бүгү камгаланыр күчүзүн ажыглап тургаш, өңчүк-чөңгээчиге удур шиитпирлиг хөделир апаар дээрзин дайын өңчүк-чөңгээлериниң талалакчылары билип алзыннар. **(ПМА).**

НИКАРАГУАНЫҢ УЛУЗУН ТИИЛЕП ШЫДАВАС

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, республиканың чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң координатору Д. Ортега Никарагуаның патриоттары революцияны камгалаар дээш амы-тынын-даа харамнанмас деп медеглээн. Ол Масая хоорайда чаа эмнелге чериниң ажыдыышкынынга чүве чугаалаан.

АКШ-тың дузазы-биле эрге-чагырганы үргүлчүлеңдиг үеде тудуп турган ханныг диктатураны ап октааны дээш Рейганның администрациязы бистиң улусту көөр хөөн чок боор турар деп Д. Ортега чугаалаан. Ол төөгүнүң бок төгер черинден сомосачы артынчыларны көдүргеш, ону өске ат-биле катап тургузарын, биске мөлчүгдел-дарлалдың дөңгүзүн база катап кедирерин күзеп турар. Никарагуаның тайбың чүүлдери америк империализмниң хоралыг, кара сагыштыг үүлгедиишкиннеринге таваржып турар.

Америк ёзунуң эрге-чагыргазының буза шаап, уптеп каапканы улуг эвес чурт болур Никарагуа шериг талазы-биле эң-не улуг күштүг күрүнеге удур демисежир ужурга таваржып турар деп, ол үргүлчүлээн. Бистиң талавыста — бөмбүрзектиң улустарының эң күчүлүг эп-сеткил каттыштырылгазы туруп турар. Олар боттарының чазактарының политиктиг болгаш идеологтуг туруштары хамаан чокка дайынга болгаш империализмге удур, кижи төрелгетенниң тайбың келир үези дээш демиселди улам калбартып турар — деп, Д. Ортега демдеглээн.

КЫДАТ МИНИСТРНИҢ АЯН-ЧОРУУ

МЕХИКО. (СЭТА). Кыдаттың даштыкы херектер министри Сюецяньның Латин Америкада аян-чоруу үргүлчүлеп турар. Ол диите АКШ-тың политиказынга таарышпас чоруктуң калбарып, Америкага болгаш империализмге удур үзел-бодалдарының күштелиишкининиң үезинде ол аян-чорукту кылып эгелээн. Кыдат ындыг байдалдарны бодунуң латин-америк чурттарында туруштарын быжыглаарынга ажыглаарын оралдажып турар.

Кыдат тала Мексиканың удуртукчулары-биле беседаларынга элээн хөй латин-америк күрүнелер-биле, ылаңгыя оларның девискээрлеринден АКШ-тың Никарагуага удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылып турары Сальвадор болгаш Гватемала-биле харылзааларны тургузарынга дузалаарының дугайында айтырыгны тургузуп турган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

БЫЖЫГ ТУРУШ

ВАРШАВА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының тайбың күзээн хөй санныг саналдарында АКШ-ка баштаткан империалистиг агрессчи күштерниң буруузу-биле дыка нарыыдаан делегей байдалын экижидериниң оруунуң айыттынганын «Трибуна люду» солун бижээн.

Варшава керээзиниң күрүнелери боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш чепсегленишкинни дужуреринче угланган саналдарны кылыры-биле чергелештир, шериг-стратегтиг деңчорукту үрээрин болдурбас дээш удур хемчеглерни алыр ужурга таваржып турарын солун айыткан.

ЛЕ ЗУАН МЕДЕГЛЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның чурттар аразынга политиказының эң чугула кезээ ЭДЧ кежигүнү күрүнелер, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле бүгү талалыг, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылгазы моон-даа соңгаар чорудары болурун ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле Зуан ВКП ТК-ның пленумунга илеткелинге медеглээн.

Социалистиг экономиктиг интеграция Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң бүгү киржикчилеринге ажыктыын вьетнам удуртукчу демдеглээн. ЭДЧ кежигүнү чурттарның Москвага бедик деңнелге болган чөвүлел хуралынга ажылдап кылган экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың кол-кол угланыышкыннары болгаш хөй-хөй хевирлери социалистиг күрүнелерниң аразында харылзааларны шынар талазы-биле чаа чадаже көдүрүп турар. Аңаа хүлээп алган шиитпир Вьетнамга, Кубага, Моолга дузаламчыны күштелдирер. ВСР-ниң акы-дуңма чурттар-биле кады ажылдаарын калбартырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

АФИНЫ. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары болгаш ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Э. Кренц Грецияның Компартиязының ТК-зының чалааны ёзугаар ында барган болгаш Герман Демократтыг Республиканың «Улустарның найыралының сылдызы» орденин ГКП ТК-ның Чиңгине секретары Х. Флоракиске тывыскан. Грек коммунистерниң удуртукчузун ооң-биле тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш могаг чок демиселди база ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанынга холбаштыр шаңнаан.

Э. Кренц орденни тыпсып тура, чаагай кадыкшылдыг болгаш ГКП-ниң ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерни Х. Флоракиске илереткен.

Х. Флоракис шаңналды ап тура, ооң ажылын бедии-биле үнелээнин дээш өөрүп четтиришкинни илереткеш, ГКП моон-даа соңгаар национал хамаарышпас чорук, демократия, тайбың болгаш социализм дээш туруштуг демисежир апаарын чугаалаан.

ЕГИПЕТ

ЕГИПЕТ. Доктор Хасан Рагиб — Каир хоорайда «папирус институдунуң» үндезилекчизи болгаш удуртукчузу. Папирус деп хөй чылдыг үнүштү өстүрерин болгаш оортан херээглел чүүлдерин бүдүрерин ол институтка барган кижи бүрүзү сонуургап көрүп болур. 73 харлыг Хасан Рагиб ам-даа ажылдап, институтту удуртуп турар. Улуг Каирниң чоогунда Нилдиң Яакуб дээр бичии ортулуунда папирус өстүрер черни тургускан. Шаандакы Египеттиң театр-музейин Хасан Рагиб организастаан. Бурунгу шагда Египеттиң чурттакчылары тарааны канчаар тарып, өстүрүп, ажаап ап, хлебти быжырып, тууйбуну бүдүрүп, тудугну кылып турганын көргүскен чүүлдер театр-музейде бар.

ЧУРУКТА: доктор Х. Рагиб.

ЧУРУКТА: папирустан хемени кылып турары.

Ю. ТЫССОВСКИЙНИҢ фоталары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Канада чоннуң туружу

ОТТАВА. (СЭТА). Канадаларның 85 хуузу ядролуг чепсектиң болгаш оларны чедирер чүүлдериниң бүгү чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрерин, шенелделерин болгаш сайгара тургузарын ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерниң соксадып, чаңгыс деңнелге тударының дугайында саналды деткип турар. Гэллаптың институдунуң Канаданың хөй-ниитизиниң бодалын айтырганының түңнели ындыг болган.

ОЗАЛ ЧОК ДУЗА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хейди Порч дээр америк херээжен кижи үрдүрүп каан дузалал хеви-биле ажык океанга 9 шак үениң иштинде эштип келген. Бир эвес совет садыгның «Уссурий тайгазы» дээр судназуунуң далайжылары аңаа дузалап чеде бербээн болза, оон амы-тынныг артар дээш демиселиниң канчаар доостуру билдинмес турган.

Ындыг таварылга Оожум океанга, Гавай ортулуктарының девискээринге болган. Порчунуң башкарып чораан улуг эвес самолёду башкартынар арга чок апарган, суг кырынга ону хондурар ужурга таваржыштырган. АКШ-тың эрик кырының камгалалы озал-ондакка таварышкан америк херээжен кижиге дүрген дуза чедирип шыдаваан. Совет далайжылар Порчуну эскерип, көрген соонда сугдан ону ужулгаш, боттарының судназуунуң кырынче үндүрүп алганнар. Ооң соонда ону америк корабльге менди-чаагай аппарып берген.

ЧАЙГЫ ОЛИМПИАДА ДООЗУЛГАН

ЛОС-АНДЖЕЛЕС. (СЭТА-ның тускай корр.). Деңнээр чүве чок, кедергей национализмниң, чиижен чоруктуң болгаш АКШ-тың политиктиг удуртукчуларының холгаарлаашкынының байдалынга болган XXIII олимпиаданың оюннары ол хоорайга төнген. Эрткен воскресеньениң кежээзинде оюннарны хаарының байырлалдыг ёзулалы болган.

Амгы үениң ындыг оюннарының чүс чылдап эвээш эвес төөгүзүнүң үезинде амгызы ышкаш, ындыг хөй санныг шош-содаа чок болган. 1978 чылдың май айда ДОК оюннарны эрттирер эргени калифорнийжилерге тывыскан деп чарлаан үеден эгелээш-ле, олимпийжи ёзу-чурумнарны үреп эгелээн. Хуу оргкомитет маргылдааларны боттарын эрттиреринге чарыгдалдарны кызырбышаан база бүгү делегей чыыжының кол киржикчилери — спортсменнерниң боттарынга чарыгдалдарны камнап тургаш, «спартанчы оюннарны» эрттирер апаарын бүгү-ниитиге чарлаан турган.

Ол ышкаш олимпийжи идеалдар шуут уттундурган, ажыы-биле чугаалаарга, ол дугайын аңаа сагынмайн-даа турган. Олимпийжи ёзу-чурумда айыттынган олимпийжи шимчээшкинниң сорулгаларының дугайында — «эң эки болгаш эң-не ыржым-шөлээн тайбыңны тургузарынга, улустар аразынга буянныг чаагай тура-сорукту тургузары-биле олимпийжи принциптерни бүгү делегейге нептередиринге ужур-дузалыг бот-боттарын билчириниң болгаш найыралдажырынга спорттуң дузазы-биле аныяктарны кижизидериниң» дугайында кым-даа бодаваан.

АКШ-тың администрациязының калбартып чорутканы антисоветтиг, антисоциалистиг кампаниязы, айыыл чок болур чорукту херек кырында хандырбааны ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның хөй кезиниң спортсменнериниң олимпиадага киржир аргазы чок болдурган. ССРЭ-ниң НОК-тунуң шиитпириниң шынныын Лос-Анджелеске байдал бүрүнү-биле бадыткаан. АКШ-тың администрациязы чуртка шовинизмни хөрлээледип, күштелдиреринге олимпиаданы калбаа-биле ажыглаан. Ол оюннар Рейганның соңгулда мурнунуң кампаниязы-биле холбаштыр көөргеттинип, мактаттынарының чери кылдыр хуулдурган.

Оюннарны ажыдарының ёзулалынга американнарның Американы алгап-йөрээриниң дугайын көргүзүп, амыдыралының америк хевирин чүүден-даа артык кылдыр мактап-чарлап турган. Англи солуннарның бижээни-биле алырга, ындыг көргүзүгнүң кол-ла темазы «Америка чүүден-даа артык өндүр улуг» дээн состер-биле илереттинип болур турган.

АКШ-тың президентизиниң американнарның «чаа патриотизминиң» дугайында чугаалааны, ооң эң дээре илерели дыка херек боор турар оюннарга тиилелгелер болур деп айытканы таварылга эвес.

«Буянныг-чаагай олимпийжи кыйгырыглар Лос-Анджелеске оюннарны ажык-кончаа сүрер чорукка ажыглаарының болгаш политикажыдарының агымнарынга бо чайын хөмдүнүп читкен болгаш көстүр-ле черге чедир хайлы берген»— деп, югослав «Борба» солун бижээн.

Кончаачылар оюннарның баштайгы-ла хүнүнде «алдынны» хунаап алган. Эй-би-си компания ону ажыдарының дугайында репортажты 58 катап үскен! Олимпийжи оттуң хып эгелээниниң соонда дораан-на экраннарга «Будвайзер» дээр пивону мактаан чарлал көстүп келген. Ол үш-ле шактың иштинде компания 15 миллион долларны кончаалап алган.

Маргылдааларны эрттиреринге эргежок чугула элээн каш тудугларны улуг-улуг фирмаларның тудуп тургусканын оргкомитет бодунуң чединишкини кылдыр көргүскен. Ынчалза-даа спортсменнерниң чугаалап турары-биле алырга, оларның шынары куду, ол хире улуг маргылдааның негелдезинге дүүштүр деривээн болган. Чалаг-терге чарыжы кылыр болгаш боо адар черлерни чүүден-даа артык шугумчулеп турганнар. Ол черлерде спортсменнерниң белеткениринге болгаш оларның дыштанырынга-даа таарымчалыг бөдүүн чүүлдери чок болган.

Маргылдаа шөлдеринге америк команда-биле ужуражып турган спортсменнерге шыдажыр арга чок байдалды үргүлчү тургузуп, оларга психологтуг дорамчылаашкынны кылып турганын оюннарның киржикчилери чугаалааннар. Ындыг байдал ылаңгыяда гимнастарның болгаш боксёрларның маргылдааларының түңнелдеринге дыка багай салдарлыг болган.

Тырыкы шывадаарынга оюннарның хөй дакпыр чемпиону, делегей рекордсмени Эл Ортер (АКШ) олимпийжи шимчээшкинниң хоочун киржикчилериниң кежээзинге чүве чугаалааш, мынча дээн: «Олимпийжи оюннарга хөй санныг чурттарның киржири дээрге, улуг спорт дээни ол эвес. Бир эвес эң-не күштүглер шуптузу маңаа келген болза, бистерге, американнарга, белен эвес болур турган. Чогум-на ынчанташ ам, медальдарже орук белен апарган-дыр». Лос-Анджелеске оюннарга социалистиг чурттарның хөй кезиниң спортсменнериниң чок болганы — канчаар төнери бүгүдеге баш удур-ла билдиниг утка-шынар чок шии кылдыр оларны хуулдурупкан»— деп, португали «Аванте» солун бижээн.

«Лос-Анджелеске олимпийжи оюннар оларның киржикчилериниң хөй кезиниң ёзулуг мегелеп, дорамчылаарының аргазы боор турганын неделялап үнер барыын-герман «Шпигель» солун бижээн.

Ындыг-ла таарымчалыг эвес байдалга оюннар шөлдеринге бедик мергежилин көргүзериң оралдажып турар спортсменнерден кым-даа оон бедик негелделерни салбайн турганы билдингир. Ынчалза-даа допинг төвүнүң анализтиниң шын болганының дугайында илеткелин ДОК-туң медицина комиссиязы 13 катап көөр ужурга таварышкан. Чайгы болгаш кышкы-даа, бүгү олимпиадаларның төөгүзүнде ындыг таварылгаларның чүгле 25 катап болганын ЮПИ агентилел сагындырган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге, хамыктың мурнунда шын эвес судьялаанынга, американнарның талазынче чая судьялаанынга эвээш эвес удурланыышкыннар боор турган...

Оюннарның сөөлгү хүнүнде чиик атлеттер, сугже шураар, аът мунар болгаш сугга деңге эштир кижилер маргышканнар...

Лос-Анджелес олимпиадазының маргылдааларының спортчу деңнелиниң дыка куду болганын мурнунда-ла чугаалап турган. Ол оюннарның сөөлгү түңнелдеринге багай салдарын халдаткан. Чижээ, 84-түң оюннарының үезинде делегейниң 11 болгаш олимпиаданың 45 рекордтары тургустунган. Ынчаарга дөрт чыл мурнунда Москвага оларны тургусканы тус-тузунда 36 болгаш 74 турган..

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИҢ 40 ЧЫЛЫНГА

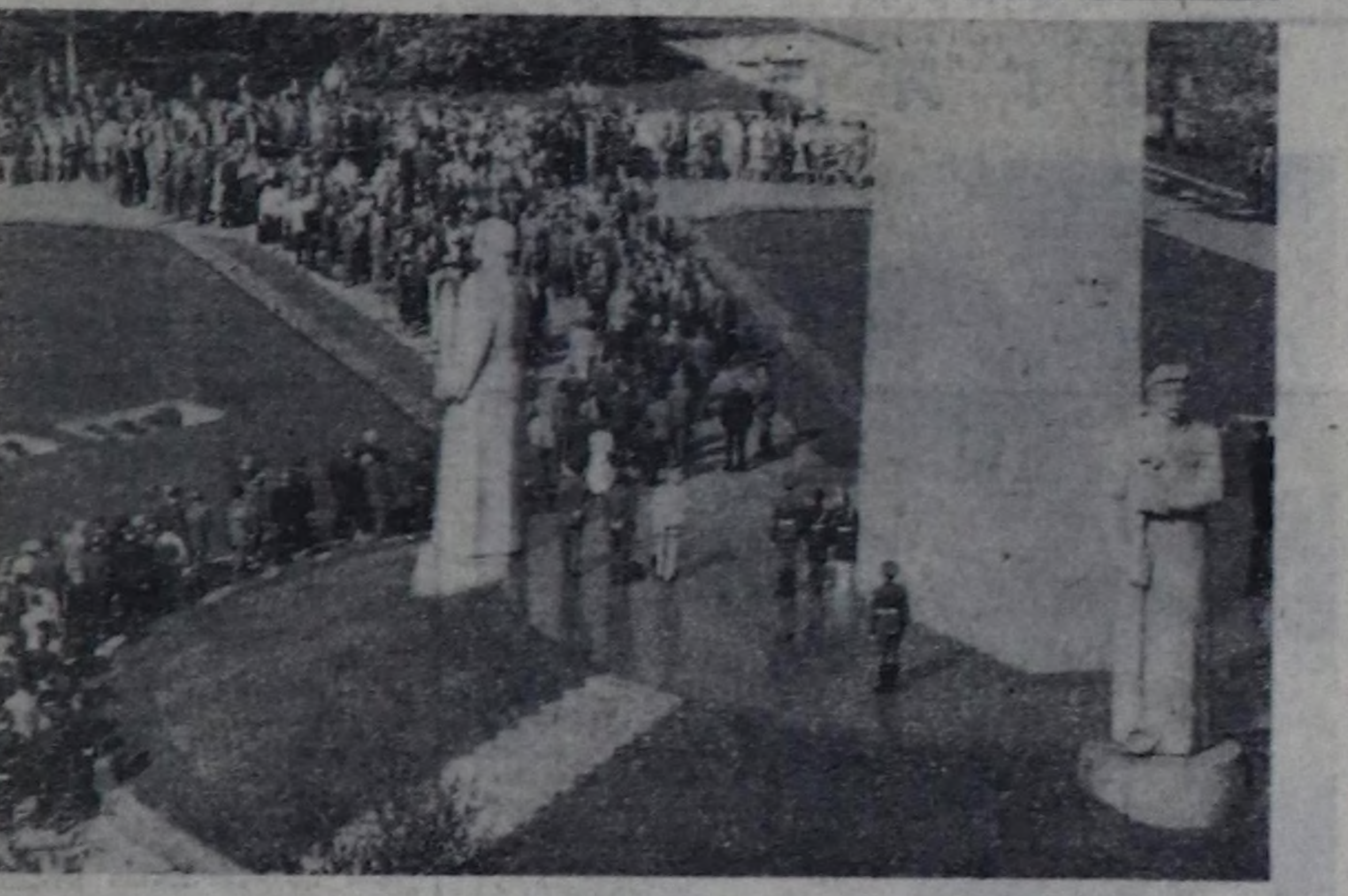

Бистиң чуртувус болгаш социалистиг акы-дуңма чурттарның ажылчы чонну Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилээнивистиң 39 чылын демдеглеп эрттиргеннер.

Совет улус немец-фашистиг эжелекчилерге удур кадыг-берге тулчуушкуннарга бодунуң социалистиг Төрээн чуртунуң ат-алдарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган. Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенин совет дайынчылар бүзүрелдии-биле көргүскеннер. Дайын чылдарында 11 муң ажыг дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры атты, 7 миллион ажыг кижиге орденнерни болгаш медальдарны тывыскан.

Тиилелге белен чедип алдынмаан: дайзыннар 1710 хоорайларны болгаш суурларны өрттедип, хуюктаан, 70 муң ажыг суурларны шуут узуткаан. Фашизмниң кара ыжын моон соңгаар болдурбазы-биле чээрби миллион кижи амытынын берген.

Ол дайын чер кырынга эң сөөлгү дайын болзун дээш анаа дайылдажып чорааннарның дугайында тураскаал салгалдан салгалче дамчып турар.

ЧУРУКТАРДА: М. С. Мальцев Культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг парыгының аксында турупкан, чаңгыс полкчуларын уткуп тур: Ыраккы Чөөн чуктуң, Новгород-Северск адыгжы дивизияның организакчызы А. А. Никифоров, Л. В. Михеев, А. А. Никифорова (А. А. Никифоровтуң кадайы): Москвага «Маадыр-хоорай» атты тывысканынга тураскааткан обелискиниң чанында

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТИИЛЕЛГЕГЕ АЖЫГЛААР КИСЛОРОД

Танкыларны болгаш өске-даа шериг техниказын тудуп тургузарының хуусаазын дыка кызырары-биле автоген ажыглап дуңзалаарын чедип алыры бистиң үлетпүрге ынчан негеттинип турган. Сүүк кислородту алырын ынчан Москваның эртемденнери чогаадып тургускан.

— Сүүк кислородту алыры сураглыг совет академик П. Капицаның ады-биле холбашкан— деп, эртемденниң салгакчыларының бирээзи, техниктиг эртемнерниң доктору И. Данилов чугаалады. — Сүүк агаарны болгаш кислородту алырының дериг-херекселдерин ол чогаадып тургускан.

1939 чылда-ла ол эртемден шакта 30 литр чедир сүүк агаарны алыр тургузугну чогааткан. Ада-чурттуң Улуг дайыны ол ажылды дүргедедиринче ону албадапкан. Ол сүүк кислород болза, танкыларны дүргени-биле бүдүрүп үндүрериниге аажок улуг дузалыг болган, чүге дээрге, ооң кезектерин тудуштурарынга автоген-биле дуңзалаашкын шынарлыг болгаш дүрген болур. Капицаның удуртуп турганы институттуң мурнунга чугула сорулга салдынган: шакта 200 литр сүүк кислородту ап болур арганы кыска хуусаада чогаадыр. Ол сорулга күүсеттинген соонда, шакта ийи муң литр сүүк кислородту алыр сорулга салдынган. Ынчангаш Улус Комиссарларының Чөвүлелинге кислород талазы-биле Кол эргелелди тургускан. Ооң начальнигинге болгаш техниктиг чөвүлелдиң даргазынга П. Капицаны томуйлаан.

— Ажыл берге-даа болза, ол даалганы күүседиринге мээң кады ажылдап турган эштеримниң шыдамын, кызымаан шуут кайгаап меңде— деп, И. Данилов чугаалап орар.

С. КОРЕПАНОВ.
СЭТА-ның корр.

КҮШ-АЖЫЛ — ӨӨРЕДИЛГЕ

ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның министерстволары болгаш ведомстволары боттарынга чагырткан бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш албан черлеринге өөреникчилерниң күш-ажыл өөредилгезинге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузар. Ол сорулгага дериглелерни, ажылдаар черлеринге, мергежилдиг кадрларны, чиг-эътти болгаш материалдарны тускайлап бээр, өөреникчилерниң күш-ажылын ылаптыг организастаарын хандырар. Бааза болур бүдүрүлгелериниң удуртукчулары өөредилге черлериниң директорлары-биле кады школачыларның күш-ажыл өөредилгезин, оларның күш-ажылының айыыл чок болуру дээш хууда харыысалгалыг болур — деп СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң «Нийти билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының дугайында» доктаалында айыткан.

1984 чылдың чайгы үеде школа реформазында айыткан сорулгаларның бирээзи школачыларның бүдүрүлге бригадаларының ажылын сайзырангайжыдары-биле эгелээн.

Бо талазы-биле Бии-Хем районнуң школаларында элээн ажылдар кылдынып турар. Школачыларның бүдүрүлге бригадаларының ажылынга хамаарышкан, совхозтарның талазындан дузаны көргүзүп турар болгаш күш-ажылдың дыштанылга лагерьлерин ук черниң байдалынга таарыштыр тургускан.

Районда 6 ортумак, 4 сес чыл, 3 эге школа бар. Оларның иштинден Туранның № 1 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазы бистиң республикада эң баштай-ла тургустунган бригада болур. Ол 1959 чылда тургустунгандан бээр бодунуң ажылын чыл бүрүде улам сайзырадып, чер ажылынга болгаш көдээ ажыл-агыйның техникаларын ажыглап башкарып билир хөй-хөй аныяктарны белеткээн болгаш ол ажылды уламчылап турар. Бо херекке школа-биле кады «Кызыл тараачын» совхоз чогуур дузаны көргүзүп келген. Бо бригадага совхоз 100 гектар черни быжыглаан. Ол шупту ажыглалга кирип турар. Ында картофель, капуста болгаш мал чемнерин тараан. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын тускай эртем дуржулгалыг кижилер удуртуп турар. «Кызыл тараачын» совхозтуң талазындан дуржулгалыг аныяк тракторист Л. Даншиңаны быжыглаан. Школаның талазындан бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери В. Васильев бригаданы удуртуп турар. Ооң-биле кады башкылар 10 хонуктап ажылдап турар.

Туранның № 1 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының эрткен 1983 чылда бүдүрген продукциязының нийти хемчээли 28529 рубль болган. Бир өөреникчиниң бүдүрген продукциязының хемчээли 275 рубль.

А бо чылын планнап көрдүнген продукция бүдүрериниң хемчээли оон хөй болуп турар.

Өөк ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы биле «Саян» совхозтуң дирекциязының чарган керээзинде мынчаар көрдүнген: 25 гектарга картофель тарыыр болгаш гектардан 72 центнер дүжүт өстүрер. Нийти продукция чыылдазы 1800 центнер. Керээге совхоз директору В. Н. Винников, школа директору, А. С. Федоров болгаш харыысалгалыг өске-даа ажылдакчылар ат салган.

Өөк ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының кежигүнү өөреникчилер эрткен 1983 чылда эки ажылдап турганын уламчылап, күзелдии-биле ажылдап киргеннер. Совхоз дирекциязының талазындан сагыш салыышкын чок болган. Безин чаваарда өөреникчилерниң мурнунда ажылдаарда чурттап, дыштанып турганы хову турлаан септевээн болгаш ону эде дерир дугайында сагыш салбааны-биле өөреникчилер суурда бажыңнарындан кээп ажылдап турар. Совхоз директору В. Н. Винников школачыларның бүдүрүлге бригадазынга сагыш салбайн турарының дугайында чугаалажыышкыннар болгулаан-даа болза, ол ону херекке албаан.

Эрткен чылын ол бригада районга эки ажылдыг деп демдеглеткен болгаш совхозка дузалыг чүвелерни кылганы билдингир.

Совхоз директору дуза чедирбейн турары-биле чергелештир, школада бүдүрүлге бригадазының удуртукчузу В. Маады база кончуг кошкак ажылдап турар.

Аржаан ортумак школазының бүдүрүлге бригадазынга «Өөк» совхоз керээ ёзугаар 30 гектар черни быжыглаан. Өөреникчилер ында ажылдап турар болгаш совхозтуң талазындан багай эвес дузаны көргүзүп турар. Ынчалза-даа хову турлаа чок. Бригада 1980 чылда-ла тургустунган болуп турар.

Хадын школазында бүдүрүлге бригадазы тургустунмаан, а күш-ажылдың дыштанылга лагериниң хевири-биле өөреникчилер «Хадын» совхозтуң картофель болгаш капустазын ажаап өстүрүп турар. Совхозтуң талазындан дузалап турары багай эвес.

Туранның № 2 школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын бир янзы хевир-биле тургускан. Кол угланыышкыны мал ажыл-агыйы болур.

Бо школага, чер ажылынче угландырган өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын тургузары амдызында болдунмайн турар. Ооң өөреникчилериниң хөй кезии Хүт, Сесерлиг, Билелиг, Шивилиг болгаш Ээрбек суурларда база фермаларда чурттап турар. Оон аңгыда малчыннар уруглары база хөй. Туран хоорайда эвээш кижи бар.

Ынчангаш школаның өөреникчилериниң күш-ажыл бригадазын чурттап турар черлериниң аайы-биле мал ажылынче угланган 5 звено кылдыр тургускан. Инек саар, бызаа азырар, хой кадарар, сиген кезер ажылдарны кылып турар. Бо талазы-биле тайгасын ажылдыр Хүт суурда звенода 40 хире өөреникчилер мал чемин белеткээр ажылда кижизидикчи башкы Долаана Лосинчаттың удуртулгазы-биле сиген кезип, хостуг шактарында суурнуң кырганнарынга дузалажып, концерт көргүзүп турарлар. Туран хоорайда звено школа септелгезинге идепкейлиг ажылдааннар. Класстарны чугайлаарынга, будуурунга киришкеннер.

Бии-Хем районнуң школаларында өөреникчилерниң дыштанылгазының үезинде школачыларның бүдүрүлге бригадаларын болгаш күш-ажылдың дыштанылга лагерьлерин мындыг хевир-биле тургускулаан. Оларның ажылының түңнелдери өөредилге чылының эгезинде тодаргайлаттынар, моон соңгаарғы сорулгаларны амыдырал көргүзе бээр.

А. АРАПЧОР.

ВОЛГАНЫҢ ЭРИИНГЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Хемчик» күш-ажылчы отрядының тоску классчылары Астрахань областың Жданов аттыг колхозунга ажылдап чайладывыс. Тывадан шупту 160 комсомолчулар чордувус.

Алды айның эгезинден-не помидор, капуста ажаалдазынче кирдивис. Үш неделя эрткенде ажылывыстың түңнелин үндүрген. Тывадан келген комсомолчулар отряды планын 126 хуу күүсеткен деп мактаттывыс. Ынчан бистер улам сорук кирип, дөмниг ажылдаан бис. Районнуң аныяктар фестивалынга киржир эргени база биске тывысты. Анаа чүгле астраханьчылар эвес, Казахстандан, Түркмениядан келген комсомолчулар киришкен.

Ажылдаарындан аңгыда культурлуг дыштанып турдувус. Янзы-бүрү спортчу маргылдааларны, уран чүүл көрүлделерин, конкурстарны организастап, идепкейлиг киржип келдивис. Тывадан барган отряд солун программалыг концертти белеткээш, кожа суурларга болгаш пионер лагерьлеринге үндүрүп, бараалгаттывыс. Көрүкчүлер бисти чылыы-биле уткуп турду. Олар тыва национал хөгжүм херекселдеринге күүселделерин, сыгыт, хөөмей, каргырааны аажок сонуургааннар. Оон аңгыда волейбол, хүреш маргылдааларынга база бистиң спортчуларывыс шаңналдыг черлерни ээлеп турган.

База бир уттундурбас солун чүүл —Астрахань хоорайже экскурсия. Хоорайның тураскаалдыг черлерин, музейлерин кезип, көрдүвүс.

Ч. ОНДАР,
отрядтың комиссары.

ТВ

АВГУСТ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — А. С. Макаренко. Уругларга дамчыдылга. 9.40 — «Аян-чорукчулар клуву».10. 40 —«Люди и дельфины». Уран-чечен телефильмниң ийиги фильми. 12.00—12.05—Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Сезен чылдарның коммунистери». 15.20 —«Ынак Ада-чурт». Акварель-биле чурулганың 12 Бүгү-эвилел делгелгези. 15.45—«...Он алды болгаш оон-даа өрү назы». 16.30 — Шыдыраа школазы. 17.00— Концерт. 17.30 — «Халхин-Гол». Документалдыг телефильм. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.10—«Айтырыглар —дилээшкиннер — шиитпирлер». 20.00 —«Люди и дельфины». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 1-ги кезээ. 21.00—«Үе». 21.35—Концерт. 22.15 — Документалдыг телефильм. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 —«Нина Высотина ырлаар». 8.45 —«Ждите связного». Уран-чечен фильм. 10.00— Мультфильм. 10.20 — Авам школазы. 10.50—Испан дыл. 11.20 — Шевер холдар. 11.50 —«Каникулы». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 12.45 —Новосибирскиниң телестудиязының программазы. 14.00 — «Гонки без финиша». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 15.25—15.30 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Кандыг-даа ажыл эки». 18.30 — Киножурнал. 18.40—«Спорт». Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан Тыва АССР-ниң спартакиадазы. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 —«Азия төвү». 19.55 — Чарлалга.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 —Тележурнал. 20.50 — Улустуң аялгалары. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Афоня». Уран-чечен телефильм. 22.40 — 23.15 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгалары».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Время желаний» 9.30, 11.20, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пора седлать коней» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Преждевременное лето» 16.30, 20.30, «Нури» 15.00, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Король джунглей» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ» кинотеатр: «Гонорар за предательство» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

АГААР

Синоптиктерниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызыл хоорайга кежип турар булуттарлыг, улуг өскерлиишкин чок агаар болур. Чамдык черлерге дымырааш чаъстаар.

Агаарның температуразы бөгүн республикага 19—24, чамдык черлерге 11—15 градус чылыг. Кызылга 21—23 градус чылыг болур. Хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер.

Хоорайлар аразынга чоруур 1-ги болгаш 2-ги класстарның чолаачыларын, бүдүрүлге участогунуң мастерин, контролёрларны, автобустарга чоруурунуң талоннарын болгаш билеттерин тарадыр кондукторларны, сумкалыг ажылдаар кассирни, автобустар хааржактарындан көпеектер уштур кондукторларны, диспетчерни, секретарь-машинакчыны, малярны, мотористерни, токарьларны, автоэлектриктерни, машина септээр слесарьларны, кол механик килдизинге слесарьларны, дүнеки болгаш хүндүскү ээлчеглерде ажылдаар автобус септекчилерин (слесарьларны), чурукчуну Кызылдың пассажир автобүдүрүлгези чалап турар.

Адрези: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 55, кадрлар килдизи, ажылдаар шагы эртенгиниң 8-тен кежээкиниң 17 шакка чедир, телефону 2-13-32.

БАШКЫЛАРНЫҢ БАШКЫЛАРЫНДА

Аас-кежиктиг салгакчыларны кижизидер дээди эртемниг башкы кадрларны бистиң институтта белеткеп турары дээрге, тыва чоннуң культуразының шапкын сайзырап келгениниң база бир бадыткалы болур — деп, Кызылда педагогика институдунуң ректору, эртем кандидады Х. О. Ондар чугаалады. Ол оон ыңай: — Башкыларның башкылары мында ажылдап турарлар, ол шын харын. Башкы — школа реформазын амыдыралга күүседир эң-не кол кижи болу бергенде, үениң негелдези улам-на шыңгыырап, эртем-техниктиг революция чылдарында башкы кадрларны республиканың школаларынга белеткээр харыысалгалыг нарын ажыл-ишке, бистиң институттуң башкылар коллективи бодунуң күш-ажылчы үлүүн киирип, ажылдап турарлар.

Серот Седенович Салчак, Орлан Базырович Бузур-оол, Кандармаа Давааторовна Даваа, Галина Седип-ооловна Базыр, Херел-оол Дажы-Намчалович Ооржак болгаш Любовь Хертековна Тас-оол дээш дыка хөй аттарны ректор хүндүткел-биле чугаалап, кымның ажыл-ишке эрес-кежээзин, төлептиг чурттаалгазын, эртем-шинчилелдерин кызымаккай чорудуп, хөй-ниитиниң ажылынга сонуургалдыын биске тайылбырлап, шкафтарда фото-чуруктарны-даа, чугула документилерни-даа, номнарны-даа көргүсту.

Институттуң Хүндүлел самбыразында аныяк башкы Любовь Хертековна Тас-оолдуң чуруу бар.

Бурунгу Тыва черге эң-не баштайгы дээди өөредилге школазы —башкы институду Кызылга ажыттынып турган чылда төрүттүнген! деңге басканы солун деңнелге болду.

Бешки курстуң студентизи Наталья Хурумаа чугаалады: — Любовь Хертековна биске физколлоидная химияны башкылап турар. Бо кончуг берге эртемниң чажыттарын биске билдилиг айтып, бергеларын темаларны безин сонуургачыг тайылбырлап бээр-ле болгай. Бисти химияга бирги курстан өөредип келген, биле сеткилдиг, сагыш човаачал башкы чүве. Студентилерниң эртем ниитилелин (НСО) бирги курстан эгелээш-ле бистерни хаара тудуп, эртем-шинчилелче сонуургалды оттуруп, өөредип турар. Чогум-на оон ачызы-биле амгы бешки курстар дипломнуг ажылдарны бижип турар. Чижээлээрге, 1984 чылда биохим доозукчузу Елена Чамыян солун шинчилелдерни кылган, дипломну чедиишкинниг камгалаан.

Любовь Хертековнаның ажылында кол-ла чүве болза, студентилерден келир үениң эки башкыларын белеткээри болур, ол чаагай херекке бүгү-ле күжүн, билиин берип чоруур. Кызылдың № 3 школазынга педпрактика эрттирип турумда меңээ бергелер турду. Любовь Хертековнаның методиктиг арга-сүмелери, ачы-дузазы-биле баштайгы базымнарны эгелээн мен.

Институт башкызының ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, ооң эртем-шинчилел ажылдары болур, ол чокта херек бүтпес. Аныяк башкы Л. Х. Тас-оол химия эртемниң кандидады атты МГУ-га чедип алгаш, сөөлгү он чылдарда тускай эртемниң аайы-биле шинчилелдерни кылган.

Любовь Хертековна бир-ле катап институтче орукка чорааш, Кызылдың кудумчуларында автомобильдерниң хөйүн көргеш: тыва чер байып чоруурга эки-ле ыйнаан. Улустуң чугаазындан дыңнап чоруурга бензин чедишпес. Саян артындан сөөртүп четтикпейн тургулаар дижир болган. Ынчан аныяк шинчилекчиниң бодалынга Тываның хөмүр-дажындан бензин кылып болбаазыраадыр деп дидим бодал тыптып келген.

Тывада 17 миллиард тонна ажыг эки шынарлыг антрацит деп хөмүр-даш бары билдингир болгай. Любовь Хертековна баштадыр бөлүк студентилер тыва хөмүр-даштан бензинни үндүрүп ап болурунуң аргазын шинчилеп, келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар. Бо дээрге нарын болгаш берге ажыл-дыр. «Күзээнин чедип алыр, сураглааның —тывар».

О. КОРОДА,
башкы.

Кино

ИЙИ ӨҢНҮК

Кижилерниң салым-чолу аразында хамаарылгазы, аажы-чаңының характери аңгы-аңгы болгулаар. Республиканың кино экраннарында уңуп эгелеп турар «Элезин-биле хемчээр шактар» уңуп эгелеп турар деп уран чечен, өңнүг чаа кинону ындыг айтырыгларга холбаштырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аажок өңнүктежи берген Николай Паншин (артист Николай Скоробогатов) биле Степан Гребенцов (артист Анатолий Кузнецов) олар дайын сөөлүнде ур үеде көрүшпейн чораан болгаш хөй чылдар эрткен соонда, улуг эвес курорт хоорайга дүш боор ужуражы бергенин киноның эгезинде көргүзүп турар. Бо-ла черге Гребенцов шаанда бир аныяк кыска ынакшыл берген турган.

Дайын чылдарында хай-төгүүшкүннүг, кадыг дошкун тулчуушкуннар боор тургулаан бичии курорт хоорайжыгаш ам тайбың тиилээн чаагай амыдыралда чурттап турар. Дыштаныры-биле боже чурттуң бүгү булуңнарындан болгаш даштыкыдан хөй-хөй кижилер кээр апарган. Оларның аразында барыын Германиядан келген туристер безин бар. Өңнүктерниң бо-ла черлерге дайын чылдарында эрттирген ажыг-шүжүглүг, аар-берге чылдар оларга ханызы-биле бодандырып, сагындырып кээр.

Паншин биле Гребенцов дыштанып турган үезинде өске дыштанкычылар-биле экскурсиялап чорупкаш, каяа-даа баарга шаанда кирип турганы шериг кезектериниң тулчуушкуннар чорудуп турган черлери ол-ла хевээр көстүп кээр. Өңнүктер ылангыя Манисонск арттың кырынга келгеш, шаанда немец фашистиг дайзыннарга бүзээлеттирип, оон чаза тавары үнер дээш хөй-хөй өөрүнүң өлүрткенин, чогум-на ол үеде олар бот-боттарын тывышпайн барганын аар-бергези-биле сактып турарлар...

Дайын сөөлүнде тайбың үениң амыр-шөлээн чылдарында Паншин биле Гребенцовтуң амыдыралы база-ла бодунуң аайы-биле аңгы-аңгы болган. Степан Гребенцов улуг ажыл-агыйжы удуртукчу болу берип, а Николай Паншин Ока хемге бодун чоруур улуг эвес баржаны башкарар турган. Ынчаарга оларның мөзүзү, аажы-чаңының характери дөмейлешпес. Эрткен үелер, сагыш човангыр Паншин эжи Гребенцовтуң бодун тогдунар, кижилерге доңгун, улуурга аажы-чаңынга таарышпайн баар. Киноның шаандакы ачы-хавыязы ниитилел мурнунга, амыдыралга ооң салгалдыг болурундан аңгыда оон хоставайн турар дээрзин Паншин чөптүг-биле билип турар.

Кинода кол маадырларның мурнунга амыдырал анаа-ла бир бөдүүн эвес айтырыгларны тывылдырып турар. Шаанда дайын үезинде чаңгыс полкка кады дайылдажып чораан арын-нүүрлүг, чаагай сеткилдиг болгаш өткүт-чиңгир аажы-чаңныг эжи-биле Гребенцовтуң бо удаада ужуражып келгени анаа шоолуг-ла амырал бербээн.

Паншинниң эжинге сеткил-сагыжы хайныктывып кээп сүме чугаалары, чемелээшкиннери Гребенцовту ханы бодандырар. Амыдыралында ындырык-киирик төлеп чок чоруктарны эдип алыр кылдыр албадаптар. Ынчангаш ол чээрби чыл бурунгаар ынакшып тургаш, оон амыдыралда сыйбын, чиик көөр чорук-биле чарлы бергени Надяны (артист Галина Польских) тыпкаш ужуражы бээр. Ынчаарга Надя ынакшылга шынчызын, төлептиниң болгаш сагыш сеткилиниң чаагайын ол-ла үениң дургузунда бадыткап чораан. Ол аныяк кыс турар үеде оон салым-чолунга таварышкан бергелер кудалалдар, хөнүн баксыраткан базымчалаашкын турза-даа Паншинге ынакшылы хевээр арткан, а божуп алган оглун чааскаан өстүрген, ол ам ажылдап турар, шериг назы четкен кончуг эр апарган.

Ол бүгүнү медереп билип каш, Гребенцов фронтучу эжиниң, баштайгы ынакшылының оглунуң дугайын хандыр бодап, оларга холбаштыр харыысалганы медереп билип турар. Надяның соонда безин ийи кадайдан чарылган Гребенцов ышкаш кижиге оон-биле амыдыралды катап тургузуп алыры ындыг-ла белен эвес. «Сагыш ышкаш чүве турбас» дижир болгай.

Анаа база ындыг болган. Надя-биле ам катап чурттай берген бе, а оглу ону ачам деп хүлээп көөр бе? деп айтырыгга харыыны кинода туюлунга чедир бербээн. Элезин-биле хемчээр шактарда оларның төктүп турары дег, шак-үениң эрттери ышкаш, кижиниң эрткен изи база ындыг болгулаар.

А кинону чогаадып кылган авторлар, режиссёрлар ол дугайын көрүкчүлер боттары сайгарып, бодазын дээр бодал-биле ону ынчаар арттырып каан боор чадавас.

Дайынның кадыг-дошкун чылдарында алышкылар дег өңнүктежи берзе-даа, мөзүзү, аажы-чаңының характери шуут-ла дөмейлешпес кол маадырларның рольдарын артистер Анатолий Кузнецов биле Николай Скоробогатов, а ол ышкаш Галина Польских болгаш өскелер-даа амыдыралдаазы дег бүзүреничиг болгаш солун, утка-шынарлыг кылдыр ойнап көргүскенин көрүкчүлер эскерип турар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

Редакцияның адрези:
667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2025.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—01031.